

1-93*

P.P. 1-93
787

^{K34} A13/5/82787

H. M. Mohlabe, ^{K34/82}

MAY 14 1947

Childhood and
education, Sekororo's
tribe pp. 42 (P 2/20) MSS1-93 2nd May 1947.

Byana. £3-15-0 ind

Thutô. Bana ba rutwae ke batswadi
ba bôna, byale banemana ba kwa thu-
tô ya basadi, byale basemanyana ba
kwa thutô ya banna, le melatô xoby-
ale. le ngwana yêna e sale yo monya-
na dilô ka moka o kwa mmaxwe fêla, le
mosemanyana. O ka nobôna ngwana are
ana le mmaxwe wa bôna a llêla pa-
paxwe waba wate ngwana o nyaka
papaxwe. Xore o tle o bône xa botse xore
wa monyaka fêla moia e wa sala, ku-
du o nyaka mmaxwe, ka baka la xore pa-
paxwe a kwate a tse le mmaxwe
o tla bôna ngwana a lla a mamarela
mmaxwe. E re kwa ntswa efedile
byale ke moka o re xo ngwana tla mo-
no, o tla bôna ngwana a tshabêla
xa mmaxwe. Mowe ke xore le xe ngwa-
na a hlalifile, xe ba elwa o swane-
tše xo êna le mmaxwe ke moka batike
monna. Bana xe esale bu bunyana

ba rutwa xobolêla, le maina a dilô le mai-
 na a batho. Byale morutišî yo moxolo ke
 moledi wa xaxwe, ka xobame ke yêna ahlwa-
 xo naê, le xo motlwaêla o motlwaetšê. By-
 ale xe yêna a moledi o wa bolêla, fêla
 xore motho mošele are ke a moledišâ a
 sa motsebe a moledišî, le xe a motseba
 o no molebelle a seke a moledišâ, sa
 xaxwe a ka no moxaxišâ fêla. Byale
 e tlare kowa a fitile ke moka moledi a
 šala are ke mang yo nola, byale ngu-
 ana xe a sa motsebe o tlare aetse, byale
 ke moka moledi a motšê xore ke mokeke,
 ke moka nguana o tla swara leina
 le we, fêla ka moswana xwa feta
 yo mongwê ke moka a šala a mutšišâ
 xore ke mang yo nola o bolêla leina lela
 wa xoka wa motšâ, byale moledi o sw-
 anetšê xo moxanetšâ are, a wa a se
 yêna yo ke mokeke. Ke moka modirô
 o moxolo wa moledi ke xoruta nguana
 xo tseba batho, fêla batho ba seke a
 ka seke a phaxišâ a ba tseba ka
 baka la xore a ka seke ahlwa a ba
 bôna. O tla phaxišâ a tseba ba-

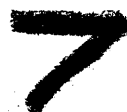
motse le bōna ba motse, mathōmo ba
 tla tseba mosadi wa seatla, yo a fê-
 laxo are xe a tšwere selo, a fêla abitša
 ngwana ka leina ke moka a mofa sewe
 elexo sa xoje. Byale xe a e tšwa a tš-
 were ka diatla ke moka mmaxwe o tla-
 re o file ke mang, ke moka a šupa ka
 monwana, ke moka mmaxwe are o fi-
 le ke mokete, ke moka ka moswana
 a boeletša ke moka ba motša xore o
 file ke mokete, ka moxoxo xe ba mutš-
 ša xotlare yēna ka noši are ke file
 ke mokete. Byale ke matseng wa
 xēšū, xona le mosadi yo barexo ke ngw-
 ana. Makxwatse, byale mosadi yo ke
 moopa a belexe, fêla orata bana kudu.
 Ngwana yo mongwê le yo mongwê yo
 we a tšomaxo xo tseba maina a ba-
 kho o swemetšē xo tseba yēna pele.
 Kabaka la seatla sa xaxwe, o swara
 ngwana xo fitiša le mmaxo ngwana,
 ke ngwana allia, o leka ka maatla xo m-
 ohomatša, ke moka a tšee se a mofe,
 xe a sa tšwela pele lexolla ke moka o
 tšea se a mofa xo fihlêla ngwana a.

homola, le xona a moreteleletša ka sefane
 le ka leina laxaxwe. Byale mosadi yo o
 ile a ba le madimabe kabaka la xohlaka ts-
 walô, le xe aile a dira ka kxole a nthšā m-
 pa e sale kxarebe, ka motxwa o a tswa-
 raxo bana ka ôna le wena o kwele pelo
 ya xaxo e le bohloka xe a sahwetsāme bana
 Moledi o tšwela pele le xoruta ngwana
 selô se sengwê le se sengwê, byale ka
 dijô, ke ba ija busšwa o fêla a butšiša
 ngwana xore keng se, ke moka ngwana a-
 re a retse, ke moka moledi a matsšê xore
 ke busšwa, ke ele bya lotšā wa matsšā xo-
 ba ke bya lehea wa matsšā. Ke ba eja
 meîêpa ke moka wa matsšā xore keng
 se, ke moka ke ngwana a sa tsebe
 ke moka wa matsšā, xore ke moyêpa, ke
 moka yêna ngwana ke košā le ka mabany-
 ana o nofêla are, moyêpa, ke moka ba
 swametšê ko moledisa ka xohlakolla polê-
 lo, bare o nyaka moyêpa ke moka are
 eê, ba diêla xore ka mošana le yêna
 are ke nyaka moyêpa. Ke anyaka metsi
 byale a šita xore ke nyaka metsi, byale
 a nolla a šupa ka mošana, ba swa-

metsi xore o nyaka metsi, ba dira ba eka
 ke xore ka moswana le yena a re ke nyaka
 metsi. Ke moka ke ona modiro wa moleli
 xo fihlela ngwana a eba lehlaloxanyo ya
 maina a dilō. Byale ka polōlo ya xoxana
 o fêla a morkala kudy xore bakla xotia, xe
 o riale uce xoxana. Ba motuta xo moroma
 ke moka ba fêla bare xo yena ntšêêla sekete
 šesela kowa, ke moka xe a fihla o tla sw-
 ara sela le sela, ba fêla bare, a wa sewe
 ke moka mafelle xe ba bōna a xakamexile
 ke moka bare wa xohlalefa bare sepele
 o tšea o mophale, ke moka xe a bōna a
 tšea ke moka o tla nyaka xo moamoxa, ke
 moka yola le yena o tla xana naso, o nyaka
 xo lebuxilwa le yena, ke moka yola o tla
 wa fase ke moka alla a phikuluxa. Byale
 le ba klane xo yola wa xohlalefa, mofe
 a tliše ke moka a mofa, byale a kxona
 a tšoxa a tliša ke moka ba moleboxa
 ka xore axe, mofete xaba byale ke xe bakka-
 ne axe e klou, axe e honadii ke moka
 ba moxêla ka diatla tš'e pedi. ke xore
 xana mowe o motuta xore xe motho yo
 moxolo a mofa selo are, xe a moxêla a

moxêle ka diatla tšê pedi. Ka xobane ke
 molaô xore xe ngwana a fiwa selô a m-
 oxêle ka diatla tšê pedi fêla xe a sešu a
 hlalefa, ba bôna a moxêla ka seatla ka se-
 tee, ke moka ba motšâ xore a moxêla ka di-
 atla tšê pedi byale xe a sathwe, ba swa-
 ra diatla tšâ xaxwe ba diphatlaxanya,
 ke moka ba dira byale xofihlêla a tšeba.
 Byale xe ele ngwana wa xohlalefa ba-
 ve ba mofa selô a moxêla ka seatla ka
 setee, yêna a ba moketšâ, ba lahla fa-
 se, ke moka a thôma xo makala, xo makala
 ng xaxaxwe ke moka ba motšâ ka tupa
 ba motšâ xore a tupa, ke moka a tupa.
 Byale xe a yo fihla ka xae, a thôma
 xobotsâ mmaxwe, xore nna xe ba mpha-
 nama ba lahla fase, ke moka mmaxwe
 o tla motšâ xore xe motho yo moxolo a xo-
 fa selô, o swanetsê xo a moxêla ka di-
 atla tšê pedi wa hloka xo dira byale
 ba lahla fase ka baka la xore o nyatšâ
 motho yo we a xofaxo. ke moka ng-
 wana a ka sesa lebala, o tla fêla
 a xopola taba e, ka tšatšâ le lengwê ba
 tla dira yo mongwê, ka lona le tšatšile

we o tla thōma xo seha yola, a ba a mo-
 xopolêla xoba setlaêla, a lebala xore o di-
 ôlebala. Ke thutô e kholo e we ngwana
 a swanetšexo xo e tseba. Le xe ngwana
 uwa mošemanyana a bitš'a. Ke papaxwe
 xoba monna yo mongwê e swanetiê xore
 xe a tšabêla are, tama a seke are ee,
 ke phôšô bare xe are ee, ke xore o letšêša
 papaxawe xoba monna yo we a mutšaxo
 le ngwane, byale le xe e be ba mutšêša se
 jô, ke moka ba molesetš'a ba bitš'a yo
 mongwê, xe yêna a kare tama ke moka
 xe a fihla batla mofa se we ba mutšêš-
 axo, yola yêna ba tla no molesetš'a a ême
 ka mako. Mafellô se we sa xore êma
 se tšaba sa re tšoxa, fêla xe a tšoxa
 o tla no tšoxa a homotšê byale xe a yo tš-
 ena ka lapeng la mmaxwe o tla thōma xo-
 lla, ke moka xe mmaxwe a mutšêša
 xore o lêtang, ke moka o tla hlaloša xo-
 re papê o mpitšêšê byale ka fihla ka
 êma, ka moraxo a bitš'a yo mongwê, by-
 ale yêna are xo fihla ke moka a mofa na-
 ma, byale nna a nkōna. Byale ke moka
 mmaxo ngwana o hare, xongwana xe

a xo bitšā aile wa reng, byale nguana o
 tlare, ke ile ka rabêla, wa reng, ke moka a
 re keile ka re ee, byale ke moka o tla motšā
 xore ke kabaka lewe, ba saxofang setšā a ba
 rialo ke motšo ya moko, wa manna a xobi-
 tšā ore, tama o tla xofa sewe a xobit-
 šetšāxa. Ke moka ke moswana ke ba mi-
 tšā ke moka ore tama, byale ke a fihlile
 ke moka ba mofa sewe ba mitšetšāxa.
Banenyama ke a bitšā ke banna, yēna ke a
 rabêle o swanetšē xore, ke a dikwa, xoba
 ke a raba, xobyale ka basadi ba barolale bōna
 ba rialo. Banenyama le xe ba bitšā ke bomm-
 ebōna ba swanetšē xo arabêle byale ka xe
 ba bitšā ke banna. Byale ke a hare mmax-
 we a mitšā a lebala ore ee byale ka xe
 basadi ele batho ba sewe, ke moka o swanet-
 šē xo tsware nguana a motšipa ka maswe-
 napale, a motšā xore a senna moxwera
 wa xaxo, ke ke xobitšā wa seke wa fêla
 ore ee. Ke yōna melatš ya mathômō e
 we nguana a swanetšē xo rutšwa yōna
 xo roma nguana o swanetšē xo rumiwa
 ke o moroma a xana o swanetšē xo tšwa,
 ke o ka molepeletšā, wa re xo moroma, ore

xa xana wa fêla a zhatxaka a e ya a tšea
 ka noš, wa motlaetša, mohlomang a tla xa
 swabisa xa tšile baene, wa wa moroma
 elxana, o leka ka maatla xa moreteleša ke
 moka a xana. Byale baene xe batloxa
 ba ya tšama ba bolêla ka leima la ngwa
 na wa xaxo, bare, a le mone mathayala, a
 loka olêla ngwana ka dipale, byale taba
 ela e a swabisa, xe a hare a rama ng
 wana a xana. Ke moka ngwana wa
 mohuta a u e o tla noxola a le byale, xe ele
 ngwanemwana o tla tšeiwa kxole. Byale
 ka ngwana wa Kokobetša Iselane, bare
 ke mafolozane, ngwana ya ke ngwana wa
 mathōmō le wa mafello, byale xe ba moroma
 a nofêla a xana, byale ke moka ba molesetša
 xo fihlêla a xola eba yo moxolo, ba nofêla ba
 xe ke a moroma a nofêla a xana, a e ya
 ka xaxata. Byale ngwana yona oile a tšea
 ke baxa Popela, byale xe monna a moroma xo
 re ntšêle sela ke moka mosadi a noxana.
 Xe a fuxile bušwa esale xosasa xōna a
 iša kxōrong, byale xe xo šetšê molatša mo
 nna a fihla are mphe molatša, ke moka ore
 le wena ona le maoto, byale byale. Byale

monna a xopola a e noši, a bāna xa bats'e xore
 a tšere sephōphōnōšfēla ditxamo tšama
 diile ka leweng. A wa monna a tšea moa-
 di wa bobedi, a wa yola a na maketsša a
 le byale, ke moka anapa a ba mamomadi-
 e. Byale bats'wadi ba xaxwe ba fēla ba
 bolēla ka mathekō xōre ngwana wa rena
 xa ratiwi, byale batha bare, a wa ngwa-
 na wa lena wa se matšiša ka noši, ka
 bakka la xo sekeve monna wa xaxwe.

Dhutš e ngwē wa banemanya, ba rutwa
 xo kxa morōš le xo rōba ditxane, le xobešele-
 tšā pitšā, a thōma xo dira medirō e we
 esale ba banyana. Bašemanya ba rutwa
 xodišā ditxamo ke xore mowe bašētšē ba
 hlalifile. Byale ke esale ba banyana
 modirō wa bōna wa letšatšā ka moka ke
dipapadi, tšewe ba rutwaxo ke babaxolwany-
 ana. Dipapadi tšā bašemanya ke tšea-
 na, ditxamo, mašeka, xoutsuwa, xolema
dintlusama le xokakana. Bašemanya ba
barolo, manthsa mokurete xoštana difein
xohlapa kxwele xotšenkana xotšeediša-
na ditšangō xošiana xobina xorēa
Dipeba mperša le rōtšela lapholo xothe-

le mpuusa mpa xucantha matkaba le
 kxeswa la mutla. Dipapadi tša banenya-
 na. Maukucukwane, dikêto malapa
 xedila xobôka dipitša. Dipapadi tša bar-
 emanyana le banenyanana ba xobaxane. Xokkê-
 hana le xobina dikôša byale ka dipepetša
 wana. Byale ke tla thôma xohlalôša pap-
 adi e nguê le e nguê ka mokusa o e valo-
 kaxo ka yôna. Dipapadi tša bahlantša
 Dikxomo xona le mahlôa e medi ya dikxo-
 mo, ke dikxomo tša letšopa le dikxomo tša
 diphele. Dikxomo tša tetšopa letšopa, ke
 moka banthša letšopa ba bopa dikxomo, ba
 thôma ka xobopa mmele wa yôna, ke moka
 ka moraxo ba dira maoto a mane, byale
 ke moka ba dira nosela, ka moraxo ba bo-
 pa hlôxô ya yôna, ke moka ba dira din-
 aka. Ke ofihla o lebella wa nokwetša-
 na xore ke setswantšô sa nete sa xom-
 mo. O tla huetšana ena le mahlôa m-
 abedi, le morôpô, le phatla, le dinaka tše pedi
 le lebedu le malala, le thotha le mokaka
 le matswêle a mane, le maoto, le dikx-
 wetla tša yôna tše diphehaxo menw-
 ana e medi. Byale xe ba feditšê xodibop.

a, ke moka ba dibea letsatšing xore dišme.
 Dinaka tša tšona yo mongwê le yo mong-
 wê o dilemela mo aratara, kudu ebe ba d-
 ira dina tša kurufane ka xobane ke kxo-
 mo e ngwana yo mongwê le yo mongwê a
 xoba a tseba yona. Bule kxoma yena ebe
 ebe dinaka tša yona dilemetšê pele, le
 dikxomo tša dikxatla e be ba didira, fêla
 dikxomo tšena ebe dimoswana ka mala
 wa tšona, empe mošemeinyena yo mong-
 wê xe a ka tšee kxoma ya yo mongwê, mo-
 ng wa yona o hlilo e tseba, ke moka a
 moamoxa, ka xokxathalexe xoba ke yo a ma-
 femyaxa o swanetšê xo moamoxa, e npe
 a motiê, fêla ba bangwê batlale xo yola
 wa leba, o ka xe xo bona o sa kxone xo-
 bopa dikxomo tša xaxo ke moka o tša yo m-
 ongwê. Rena re tla ya re bola ka xae
 xore o mdebetšê, a wa ke moka ka ma-
 banjana o botša mmakwe, ke moka mm-
 akwe o tla butšiša yola xore na obe o
 motiêlang, ke moka xe a hwetsšane xore o le-
 betšê ngwana wa xaxwe, ke moka ore xo
 yena o seke wa hlwa o motia a e mo-
 tsebe xore ke ngwaneno. Yo we ke mo-

seadi wa ke xalokoa a tseba xa batse xore dit
 erba tša bana a dišalwe moxaxô, ka kobet-
 ne a ka nobôna ba elwa mo byale ya mang-
 wê a lla, ke moka yala a molesetša, ke ma-
 ka ka moxaxô a we bôna ba taloka ka ba-
 bedi. Byale xona e pasedi ba bangwê ba-
 rexa ke ngwana a tšila a ba butšitšê xore
 mokête o be e ntša, ke moka bakeng sa xa-
 re a butšišê ngwana, ke moka a molaê
 yêna are xokwa ngwana ke moka a
 thôma xaroxa ngwana, byale yala
 le yêna xe a elwa moxaxô ke moka le
 yêna e roxane ba batšana tša mabêlêxô.
 Kxanthe xe ba dutšê ba diša ka ôna mokxwe
 a we bana ba taloka a bane tšaba, ke xo-
 re we hwetšana ba diša ka mokxwe a we
 ke xore balwa mahufa ka bana. Bera-
 kiša seema se Phuthana lla mmayo
 e tšoxê. We bana xe a kare a thoma
 dimpya tša swara ngwana wa phuti-
 saba salla, mmoxô yôna e tša tšoxa
 sexolo sa yôna ke moka ya tšwa e kitima
 ya dibôna xa batse xore ngwana waka
 o tšwere ke dimpya e tša fihla ya ru-
 la dimpya, ke nke ke dimpya tša xonyâ-

tšexa e tla a moka ke moka ya tloka le ngu-
 ana, empa ditla seke tšea le setšea tšea le-
 bella di swanetšhe xotakisa, byale mmaxô
 phuthana e tla kitima e ya kowa le kowa
 xotibetšhe sepôrô sa ngwana, ke moka xe
 e bôna xa botse xore dimpya diratšha yô-
 na, byale ke moka mokone a hlalola ditšhomo
 o fa dimpya le foka, ke moka phuthana
 e pholuxile. Byale mosadi yo o be a dutšhe
 a belatšhe moxaditšhomo xoba mosadi yo mo-
 ngwê wa motse, byale a sa tšebexore
 o tla mothôma byang, a nwa byale are
 o tla mothôma byale a seke a bôna ta-
 ba e a ka mothômaxo ka yôna. Byale
 ka bana la bana ba a kxana xothôma ka-
 antšhe le xôna o phôšong, fêla xe ba tšho-
 ba mosola o holofetšhe xore o tla fêla are
 xa xana mosadi yo a senexo lešôkô, nn-
 a ke be kekwa lešôkô. Byale bana ba ba
 sa tšebexo xobopa, yo mongwê le yo mongwê
 o fa ngwanabo tšhe dingwê, byale xe a se-
 ne ngwanabo, yo mongwê o tla are xa yêna
 tla o dišhe ditšhomo tšaka ke moka a dišha.
 Byale ba dišha ba a bana molaš wa
 xore ba lwešantšhe ditšhomo, ene xe ba baxolo.

K34/82

15

787

balwešanthšä, ke moka ba fa ba dišä tšä bö
 na xore ba lwešanthšä. Byale bana ba ba
 sa tšebexo muma a ditšhō xoba dilš ka moka
 tšä dinexo mmele wa kromo ke moka ba
 butšišä xa babaxole, byale ba ba batsä. Xa
 bupiwa diphola le ditšhō e di le manamane
 xome tšä tšä ditšhō e di examiwa, dipho
 la dia paniwa, manamane ke makaba,
 makaba e a xo namele böna, a wa xo
 namela ngwana kōkana. Dikxomoti
diphate tšona ba bušetšana diphate tšä m
 akale ke moka ba ripa, ke moka ba ripa kou
 e kxolemyema le makale, byale ke moka ba fē
 fa yaba dihlä, ke tšona dinaka tšä yōn
 a. Byale dikxomoti tšä mohuta o, enoba di
 kromo ka dinakeng, mmele e noba kolotlo
 le maoto e e naš, nkanore dilš ka moka tšä
 dibexo kromong a dixōna. Byale dikxomoti tšä
 na tšä letšopa xe dixōtšä diōmile ba dilweša
 nthšä byale kromo e e rōbēxaxo dinaka
 xokxōmoka, mong wa yōna e kxone xobopa
 dikxomoti ke moka ba moxa, ke xore ela ya
 xo sekxomokē dinaka e fentšä ela ya xo
 kxomoxa dinaka, ke moka e tšwela pele e xō
 kla. Ke xona le phōō e ngwē ke moka yolwa

na yô; ke ele xore etile e swametšê xodima
 mola ka moka, byale ke moka e sale e xôtlâ.
 Dikxomo tšena a dina kotse, le ke dika hl-
 eba ngwana yo mongwê dika seke tša
 moxobatsa. Xonamediša bonqwana kôtana,
 ba ripa phatemyana ya matšale ke moka
 ba e nametša kxomo, byale ke moka ba e
 mafale ala ba atle mella ka dinti xore
 a seke a wa. Byale ke moka ba ripidiša
 kxomo, mohlomong ba atle ma dinaka ka din-
 ti ba exôxa, byale ya tšama e wa, fêla m-
 ošemanyana a wa fêla a e wa na yo, ke
 e tsoxa le yêna wa tsoxa byale byale.
 Dikxomo tša diphele dikxomo tša kotse
 ka kobane ke ba dilwešanthša, tša pho-
 tlodiša ke moka dihlabâ ngwana yo mongwê
 letšoxô. Byale ka ngwana wa Mangase
Malosa baile balu ešanthša dikxomo
 tša diphele, ke moka kxomo ya ngwana
 yo mongwê wa xa Thekwane ke moka
 ya hlaba ngwana wa Mangase seatla
 Byale ngwana a thôma kolla a ya
 xae, ngwana olla ka maatla a bôna xo-
 re, madi a tšusa, byale a xahlana le mo-
 nna yo mongwê a mutšiša, byale ngwana

a hlaloša ka mokwa o eileko a hobala
 ka ôna, a wa mokhalabye yo we a fetas
 Ngwana a fihla ka le madi, byale ba-
 Aswadi ba xaxwe bare, xe ba bôna ngwa-
 na e le ka mokwa o we, ke moka ka ma-
 swana ba romêla ngwana ka Zhekwan-
 ana le sebaka. Byale sebaka sare, ko-
 fihla sare ke rometše ke malesa witše
 ke tšise sexôle se mo xdena. Byale mok-
 xalabye a bitša ngwana wa xaxwe, a
 mutšisa xore a ngwana yo wa ka Malesa
 o modiriling, ke moka ngwana are, a wa
 e be re valukisa ditxomo byale xhomo yama
 ya phôtlôdiša ya mohlaba ke moka ngwana
 a homola. Byale mokhalabye le yêna a ho-
 mola lebakanyana, ka morako are, ko seba-
 ka a udikwile, sebaka sa dumêla.
 Byale sebaka sare a wa baxa Malesa
 baitše ke kle kešie ngwana mona le šale
 le moalafa, mokhalabye, yo mokaile are,
 ko sebaka e fêla a se wena rapaxo ng-
 wana, byale mola e be e le wena rapa-
 xo ngwana, e be ke klokošupa xore, a mo-
 keile matumung le e le diring, ba soka
 ngwana wa ka ke mokaile okhona kohlabaana

le marumung e tlaba moxale, nna ka ke
 beleke mapyeka ke bëlêxa baxale, kloka mo
 ke tla ba ka kohlaba ka mozebe. Sebaka
 sa tloka ka kothšaba, xe e fihla ka Male-
sa ke moka aye, ngwana wa lena o
 mokhalabye yo we wa xa Thetswane o
 xalifile a nyake xokaba taba, o nyakilo bo
 laya nna, byale kere nna wa sesa tsoxa
 o nthumile xa motho wa mohuta o. Byale
 Malasa e bitša ba xabō a babotša dita-
 ba tšē, byale monna yo monqwē wa bōna
 aye, vena re re mohlomong o re bitšetsā
 ditaba, kxanthe a o ribitšetsā selō, ditaba
 tšā bana a dišalwe moraxo, mokhalabye
 yo we wa xa Thetswane wa re reša le
 nna ba xa Malasa ke nnete ke lena dith-
 šwene e vexo xobōna madi ya fetša ma-
 kxwara le makxwara. A wa bana ka mo-
 ka ba bolêla taba ela e boletšexo ke mon-
 na wa xobolêla pele, bare, xo yēna wa
 tsoxa wa ribitšetsā taba e, o tla lefa
 xo re sipidišetsā taba ya bošemanzana
 ke moka ditaba tšā fêla ditla mowe.
 Ke modirō wa ditxomo tšā diphate, a
 wa loka ona le kotse. Mašaka, byale

ditxomo tšie tšā bōna ba diaxêla masakana
 a uoe bare, xe ba kloxa ba e ya xae ke moka ba
 dihlahlêla ka xare. Masakana a a bōna ba
 axa ka diphatana, le maššema ke moka ba
 a ruwala ba a bea xa botse, a ditluluxa
 kowa mathekô, byale ditxomo tšie tšena ke
 xare, byale batswalla molomo ka dipheka
 bakloxa, baklakla ba dibala ka moswana
 xe ba etla xoraloka. Ya mangwê le yam-
 ongwê ona le lešakana laxaxwe, le modiša
 wa xaxwe. Xana mowe maššameng
 a bōna ke mo bahlwaxo xōna moxare
 ka moka, bahlwa ba ralo ka xōna, le banen-
 nyana le bōna bahlwa xa na mowe, xe baše
 manyana ba diša tšā bošemananya le bōna
 ba diša tšā banenyana. Xoutšwa ena a
 sepapadi e mpa bare xoutšwa ba ya ba
 hlwa ba e ja xana mowe dintlwantlwana-
 eng tšā bōna. Ke xae bare xe batloxa xa-
 e, banenyana ba utšwa mauswa, ba še-
 manyana ditloo, byale kaxe e sale ba ba-
 nyana ba no tšea ba balebeletšie, fêla xo-
 uta xōna ba uta, byale motswadi wa
 xaxwe a mona wa moya, ke xōna bana
 ba bōnaxo xa botse xare dilš tšie xa ba ra-

te xe motho a ts'ea ba rakhela. Byale ma-
 we o swanetse xore xodihwetšana, kem-
 oka a disa mmaxwe, xe a tloxa, kemoka
 xe a kabona a ea nokeny, kemoka otre-
 na kantlong, a ruwala ditlooka maxôfi
 a ts'usa a hitima a ya a thšela lefoke-
 ny, ditla ruwadiwa xe ba a dipapading,
 ke bunanyana ba xohlalefa, ba bangwe ba dit-
 entšha sephothong. Kemoka a ngatela le-
 kxeswa. Byale taba e ba boxolo ebe ba sa
 etsebe, byale ka thšhi le lengwe mošema-
 nyana a rotela lekseswa laxawe la kxôk-
 xôphana, byale a tsena ka ntlong, mmaxô-
 ngwana a dira medirô ya lapa, byale oile
 xe a ets'usa ka ntlong, tloa e ngwê yawa
 fase, byale ya dira lešata ka xobane e
 ômile, yare thšokthšokxôthšokxô, byale m-
 axwe a kua, a thôma xolebella ngwa-
 na, a bona tloa e kxokoloxe, byale a mole-
 bella ditla a bona a sa swara selô.
 Xe a dutšhi a molebelešê tloa e ngwê a
 bona e nyaretšê sephothong sa ngwan-
 a, byale a ngatolla ngwana lekseswa
 a bona xofalla ditloa, a thôma xomaki-
 ala, mmalô, ke sekella ngwana waka

Ke re a utswa kranthe ditšha tšaka xafe
 tšea yêna, nna ebe ke xopola xore ke dipêba
 fêla lexe ke makatšea ke xa sebone makxata
 a ditloa, ke re a e kaba ke dipêba tšea mo-
 huta mang, a wa ngwana ka sekellwe
 ke pêba. A tšwara ngwana wa xaxwe
 a motšipa ka maswenapale, le le xole bya-
 le, xe bahlakane, ke moka ba bolêla ka ta-
 ba e, ke moka ya mongwê ere, lenna ba
 dula ba ntšipa ka maswenapale, empa
 le xaxole byale, a ba diri selô, ke nna se-
 sêle, le xôna a batšipa pelo yaka ba tša m-
 mele. Byale bašema yana ba bôna xore
 ba ba lemuxile, ka xobane xe a tšene ka
 ngwanakong xe a etšwa, ba malebella se-
 phetho, le xôna ba bangera tondiša maxê-
 swa a bôna, ke moka ba fêla bare, ko-
 wa ba tšwile batle mašemang, ke moka
 ba bitšana, a e a, maxae, byale ba tšam-
 e ba pherekola dintlo tša bomabôna, ba
 utswa ditloa, le melatšea. Byale ka ba-
 ka la botathana xe batloxa, a ba sakx-
 ona xo tšwalle ntloa, xo swana le b.
 a tšwadi ba bôna, ke moka xo šala m-
 onga, byale ditšoko tša šala tša tšena

le tšona tša diru modirō wa tšona, by-
 ele xe batšwadi ba xōrōra, ba hwetšana xore
 ditšoxo disinyane ka ntlong. Byale xe ba
 ba butšiša, bana ba seka, ke moka mo-
 di ya we, ditšoxo di mameletšeng a ho-
 mola, ere, mohlomong keile ka lebaka ka-
 tšucella ntloo. Byale ka maswana a
 tšucella ntloo, xabatsa a tšoxa a ya
 mašemong, xe a xōrōra, a hwetšana
 monga, byale ka ditšoxo diile tša bāna
 xore mabana sele ya hora ka ntlong
 tša boela, fēla a tšuka tša hwetšana
 selō ka xobane dilō ka moka diile tša
 beuwa borale. Byale moadi a e a wa
 ba xēšu, ntlo jake ena le motape, fēla
 a hamola ere ka geto, le hano ke ha š-
 ala ke tšwela maraxō, ke nyaka xobōna
 xore molato xeng, a wa baradi ba tšwa
 ka moka a šala a no dikuluxa le xae.
 Ke moka ka moraxo, a swala ditšwana a
 tšwa byale oile xe a le xole nyana le xae
 a bile a tšivetsē a, bea ditšwana tša
 xaxwe, ke moka a namēla motšwana a
 dula xole bana le molomo wa ntlo ya
 xaxwe, byale xe a dutšī, mowe ka mo-

xalo xa sebakka se setelele a bina bana ba
 sepela ba e ya xae, byale a lebella xa botse
 ke moka, ba tswella ba tšena kantlong
 ya xaxwe, ke moka, mosadi a tšwa a ki-
 tima a hwetšema bana ba le kantlong, ba
 bangwe ba dutši lapeng, byale a batšwa
 kxanetsša, ke moka, oile xe are, a tšena ke
 a lapeng, ke moka batšwa ka mahwafeng
 a xaxwe ba tšwabwa. Mosadi xama a
 tšwella ntlo, ke moka a tšwa a ya maš-
 emong. Byale xe ba xoxile batswadi
 ba bana a ba batšwa tšaba e, byale bare wa
 kwala fêla ba buletšhe ke ngwana wa
 xaxo, mmexo ngwana e swasa ngwa-
 ana wa xaxwe a motša kare nke a
 se xa fêla, a motša xoxe a setšela, o
 tša o bolêla bana ba motše o, ntlo ya ka
 se bina ba sae ba bula dintlo tša
 bommabo. Lexe xo seteiwê pelo ba
 teiwa mele a wa tsatši lewe ng-
 wana oile a ba are ke dikwile mmame
 a sehe ka boeletšha, byale a molesetša
 are, wa tšwa wa boeletšha byale xona
 ke tšilo xobolana, wa hwa ka kutšha.
 Byale xe ele ngwana wa sehlotšlotš

o kwa bare, mala a basadi a ruwala le
 tsama le serualla dile tsa mohuta a
 leina ka, re le batša re bophoka ba ja
 ke yona taba e, byale le hona a dibona
 ka mahlo. O sete wa makala a le du-
 me le tšusa ntšing, manna yala aila
 a bêtêxa nguama ya mokxusa uci xaxwe
 ke a le a. O tla kwa masadi are, xaxona
 taba, xaxona nguama ya sautšwisa
 ka moka ba utšusa le xona bophoka a bona
 mang ka moka le dipheko. Masadi ke lešobora
 mona a swametšê xahomala a ka tloxa
 a bala dipheki. Medirô ya bana xa e fele
 ba ya mašema le xona, ba huetsana
 mabêtê ba komla ba lahla, mahea a u-
 tšwisa, le dintšwe. Le xe mmaxwe a
 ka tšoba mahea, a xotša motšô a mešetša
 are, ja, a se setšô se seka kxodišaxo u-
 guama, are ba nthobetšê dikampyane, ke
 moka ka motšô o tšoba ya xaxwe, mešpa
 (mahea a maxolo). Byale wa se sahe
 ba xore se okafaxo nguama sa mokxôdi-
 ša keng, e fêla ana mothakxi, ke
 mpa o ka efaxo tša xaja wa ebôna xa
 batše xore e hošê, yaba ya tloxelê bus

wa buuŋwa, ke akare o thaxoxa wa lobala
 se sengwê, e tla šala ya ruwala, byale
 uer thōma xo makala, xobyale ka bana, o ka bo-
 la ya kxoxo xoba selō se e yobaxo nama ke mo-
 ka wa mofa a ja, mafes̄ a ba a tawara
 ka diatla, byale xe a ka tsena kantlong a
 huets̄ama o ba šebet̄ix̄o papaxwe, wa
 šebolla. Nna bana baka bakile ba dira
 taba e, ka bolaya kxaka ka setunya sa
 dinonyama, byale mosadi a pea, yaba n-
 a ke kloxile, ke et̄e se moxongwê, ka ya
 ka nisa byala byale ka taxwa ka rōbala,
 byale xosasa mmaxo, bana a tsoxa a t̄ea
 dikhōrō a ya xosila ka lapeng le lengwê,
 yaba bana ba sa robet̄š̄e, byale xe let̄š̄a-
 t̄i le hlabile bana ba tsoxa. Byale kaxe ele
 batho ba barexo xo tsoxa e salexosasa
 ba nyaka melat̄š̄e, byale ba bōna telō yaka
 le nama ela ya kxaka, ke moka yola moxolo
 a napa a bit̄š̄a moxatho, ba dula kantlong
 beya, ba fet̄š̄a, byale xe mmaxō bōna, a-
 re o ya kantlong xo t̄sea thoko ya mot̄š̄o-
 ko a huets̄ama bana ba šet̄š̄e ba kokona
 maxapō, byale mosadi a tia moxolwane
 a wa t̄ia f̄ela. Byale keile ka fihla

le bakeng le ka mabanyana, e be ke tahlile
 e, byale xe ke fihlile kxopolô ya ka ya xopola
 xorôbala, byale mosadi ene, xanna o tsebe xore
 bana balê morôxô wa xaxo, byale ka napa ka
 ximosadi mphe nama ela ya kxaka ke jê, are
 a ke ke xobathâ xore bana baxaxo ballê, byale
 kaxe ke wa rôbala xae, ka mosadi o file ba
 flaba baxaxwe ka thômâ xotia mosadi, byale
 mosadi a e thâba a ya xaxa bô, ka rôla
 ke robetsê le bana, ka mosadi a xe boesa
 ke bôna mosadi a e tla le matha ya mang-
 wê byale ka thômâ xaphaxa, ka xobane
 nna ke nore xe ke phaxa borêxo ka xopola
 xore mosadi o tsoxetsê morôxoxo. Byale ke
 kwea morumisa a bolêla ditaba tsa xo-
 lwa le mosadi waka, byale ka napa ka
 tiba mokxêkolo molomo ka napa ehamole
 ka xobane a ke tsebe xore ke lwele le
 mosadi, byale ka xoriale le senka sebolê-
 laxo nka se setsebe. A wa mokxekolo
 a sia mosadi a tloxa, xe a fihla xo-
 batwadi ba mosadi ene a wa o be
 e o kwea byala ore molato nka seke
 ka kxona xobolêla ka baka la xore le xore
 ke lwele le mosadi a ke ditsebe. A wa

K34/82

27

787

Molato wa fêla atla mawe, ke medira
 ya bana. Mae a dikxoxa a utswina ke
 moka ba swala ba ya besa mantlwantlwane
 ng a bôna. Byale ka tsatši le lengwe ngwa-
 na wa leake ^{Mabaxane} oile eue a sa besihê leela
 kutupha la mothšoba, metšija mangwe a ma-
 thšoba leihlô, byale leihlô la ngwana laba-
 ba xofihlela leba sexôle, byale ke moka bana
 ba banyana ba lahla xobusamae, ke moka ba
 atlilo a tsusa mae kowa ele badiši, bana
 lehlaloxanya ya ôna. Mowe ke xotswa xa
bana ba banyana / Bema ba xodiša. Bana
 bahlatyile ebile xona le dišôlê, ke banna fê-
 la ke bašema nyana kabakalaxone ke mašobon.
Malšwaa ke dikxanapa tšê badilaxoxo ka din-
 ti, ba kuma dinti ke moka ba loxa šhla, byale
 ke moka ba loxa lokwa, byale ke kana ya phapha-
 ti, byale ba e a para molaleng ke moka ba
 phathakxa ka leh wafeng, byale lokwa le le-
 swala tšê dikxoxo. Ba swala mae a di-
 kxoxo ka ôna, byale ka xobane badiši ba du-
 la morakeng le dikxomo le dipudi, byale ke m-
 oka ba swala ba ya naô morakeng, a ba
 fiwa ba utswitšê, ba thea kowa batho
 ba baxolo ba enwa mabyala, byale xe ba

Ka bōna xore tlehona banwa byala metseng
 wa mokete, ka xobane banamela taba
 bauka mela metse. Ke moka ba ya utsw-
 a mowe metseng e we e senaxa mabyala
 Byale ke ba fihlile morakeng bathōlela f-
 ase, ke moka ba baxohlalafa baxotsā mollō
 a bōna xošele, xana mowe ba xotšaxo mo-
 llō ke mowe dilō tšā batho difelaxo ntho
 Ke xore ba epile sekhudu se sexolo byale
 ba tšea mae, ba akoketa ka sekhudung by-
 ale ba phušeletša ka mabu, ke moka ka
 xōdime ba xōtsā mollō. Byale ke ba bōna
 xore ke kxale a budule, bare, xobane ba ma-
 eka sepelang loxa metsi ka Palenala, byale
 palenala ke modirō o moxolo. Ka xobane ba
 yore xa fihla kanokeng, ba xarolla byane
 bya mphafa, ke moka ba nyakela dinti ba
 katela byale ka sekolomotho, sekolomotho
 ke mologyana wa xō fakela dinonyana xe
 babolla. Ke moka xe ba feditšē xotatela
 ba seēna ka metring ba ksetša sanwa
 metsi, byale ke moka a setšea, a kitima
 a libile morakeng, a tšama a se sekolo-
 setša kamo leka xore metsi a seke a bōna
 sebaka sa xotšwa, byale xe a fihla mo-

ratheng Kemoka a e nammietsa ka pitšeng
 ng xore metri a falêle ka xare, Kemoka wa
 a Hikima o baêla nokeng yola le yêna odira by
 ale yola le yêna byala. Ke moka ke modirô
 wa bôna xo fihlêla batlatsa pitšâ. Ng mo-
 nguê anofêla a setla tseleng, xe are
 a inamisetša ka pitšeng. Ke moka xura iôthêla
 le rôti ka letse, byale ke moka wa teiwa
 o boêla nokeng ka lebetšalla. Xe ba dira
 ôna modirô o we ke moka bôna ba êpolla
 ma a la baja byale xe ba bôna xore ba f-
 editšê kemoka bare xobala ba xokxa metri ka
 palenala xobukile le setšang, yaba xina
 ba khutšaxo byale xa ba tšebe xore ba šetšê
 baitšâ selô, bano tšeba xore palenala ke
 molaô wa masobaro. Mošemanzana yome-
 nguê, wa xotšwa matloumeng bare ke tek-
 wapa Mošema, oile are ana le Mabidietšê
Mašulu, byale Mabidietšê are xo yêna
 sepela o kxa metri ka palenala, byale
 mošemanzana yo ere a ke tšebe Palena-
la are, sepela o kxa, a tloxa a ya, a kxa
 metri ka lenala, byale a nobôna metri a sexôna
 a xoma a kxa are wa tloxa a bôna metri
 a sexôna, a hlwa a dira modirô o, byale

aba a lapa a boêla alla, byale xe a fihla
 are, o êlang, are ke zita ke xokxa meti na
 lenala, byale ke ke a nka a xoma a falla
 ke moka are, a nka sepela o xê ka lenala
 Heitsê ka Palenala, are a ke lebebe, ke
 moka ena naê a mošupa. Kxoroxotswala
 ena ke polêlô e le babaxolo ba e diraxo. Polêlô
 e ya Kxoroxotswala, e byale ka palenala, e
 mpa yona e fapanale palenala ka bakala
 xone Kxoroxotswala ba bitša. Ke xone bare, xe
 ba ukuitšê setšê kemoka, bare kowa ba bany-
 akka xoja barona ba banyana xo bitšê Kxo-
 roxotswala, bare, kitimang la bitšê Kxoroxo-
 twala, ke moka ba hikime ba yobitšê Kxo-
 rotswala; bare Kxoroxotswala ba xo bitšê, ke-
 moka ba nobitšê byale byale, empa le xaxo
 le byale a na seke a rabêla, bôna ka kowa
 ba setšê barja, ke moka etikare, kowa ba
 feditšê ke moka ba towa yo mongwê, wa
 fihlaxa bôna, are o kaal bare, a wa a
 a rabele, ke moka le yêna a khôma xo-
 bitšê, byale le yêna a kwa xone a a
 rabele, byale are xo bôna, a retloxeng, a
 rate, nka be a rabêla, byale xe ba fih-
 la kowa motakeng, ba ba butšiša xone

o kae, byale bare a uae re bitšitše a ra-
 bele, bare a uae xolukile, dulang a rae, by-
 ale kemoka ba dula fase. Byale ba baxo-
 le bōna ba dira dixatšela, kōna xae, xe ba
 ka pea selo ba o hwa xae se a tsefa, ke
 moka ba roma bana xo bitšea kxoxatswala, xae
 e bōna ba kla nobitšea xo fihlela ba lapa
 bōna bana ka noši, ba baya ka xae, byale
 ke moka ba butšise xae, o kae, bare a xōna
 bare, xolukile a rae, dula fase ke moka
 ba dula. Kxoxatswala ke xae ke kxoxo-
 wadi, ya batho, byale ke selo se mot-
 ho a ka seke a sebōna ka makhō.
 Byale ba dišiba ba utswa le dixoxo
 le tšōna ba elapea byale ka mae, ba fa-
 kela ka moleteeng ke moka ba phušetša ba
 xōtšea mollō xodimu, ele xae ka kōna mo-
 leteng, ba beile le tšapa le lexola se-
 otšōpitšea, byale ba tšea le lengwê ba
 tšwalle ka tōna xae mabu a seke a
 tšena nameng. Byale ka xodimu ba xō-
 tšea mollō o morolo, xae ke otšilo pella
 nama e tšaba e budule. Mophuphuthō
 wa kxoxo o ja ke šole ya bōna, moph-
 uphuthō ke sekōrō sa kxoxo. Xolema

byale xe ba temwe ke dipapadi tš'e di
 nguê, ke moka ba thâma xolema. Byale ba
 semanyana ba nyakêla phate ya mafale
 ke moka ba tlêma ka lenti, byale ba seman
 ya ba bedi ke moka ba êta pele, ba xôxa
 mokoma, yo mongwê a tšwene ka mafale,
 byale yo mongwê ke mothš'edi. Byale
 o thš'êla dipholo, ke bona bale ba xôxô
 mokoma, byale xe a re boya die boya ka
 le belo, pholo e e xôxêlaxo mokaxô, mothš'edi
 o swemetš'e xo ekratema ka leina la yona.
 Ke moka ba diya byale, byale xe mothš'edi
 a bona xore papadi e ntene, ke moka o fê
 la a tš'a dikxano, ke moka dixôxa ka lebelô,
 ka moraxo ke moka o tš'a ka maatla mo
 we kxomo e tlaxo êma ke moka ya thš'
 ma xolla, byale ke xore kxomo e we e lla
 xo e fenna ke mothš'edi, byale o tš'a
 le setš'a xôxôxa a dula fase, ke moka
 papadi ya xolema e fedile. Byale ba
 nyana ba hlaxola. Dintlwanatlwane
 ke mantswana, bare, xokxahla ke felô
 ke moka ba axa dintswana ts'ena, ba dia
 xa ka diphate tš'a madixa, ke moka ba
 êpêla diphate ts'ena tš'a maš'êša ke

xone xe ba diêpêšê dia dixahlana kowa
 xôdimu, byale ke moka ba rôba mahlare ba
 rulêla ka ôna, le mabyane a bakarexo ba
 tomola ba a kxôna. Modirô o we o dira
 ke bašemane, byale banenyana bôna ba a-
 xa malapa. Malapana ana a bôna ba
 aixa ka lešišiši, byale dipallê tša ntho
 ba dištlêma, byale ba dira se ferwana
 byale ka mo xane xa tapa, ba dila ka bo-
 lôkô, byale ba dira sebeša. Byale ke mo-
 ka mantlwanšwane a fedile, byale
 ba fêla bare xe ba ralukile ba tapile
 ke moka bare ke bošexo, ba ya rôbala
 ka dintlwameng. Byale ke moka ka
 moxaxô ba tsoxa, bare bo sele, baxami-
 ba dikxomo ba ya xoxama dikxomo, by-
 ale banenyana ba šila maušwan-
 ũwane. Maušwanšwane ba šila
 mabu, ke moka ba dira dikhudungu
 ke tšôna dipitša tša ntho, byale ke
 ba šitšê môbu, ele buŕi, ke moka barô-
 tela mereto ka kowa dikhudung, ke
 moka ba faxa, byale ke moka ka mox-
 ô ba bea ditswana tša xotšolêla tša
 xojê xo tšôna. Byale ditswana tša

bōna ke diphephe tšā matšepē, byale xe
 ba tšolešē ke moka ba bangwē bana bajos
 xonore ba xohlalefanyana yaba bōna ba
 sa jixo, ba banyana bōna a wa baja
 ke ōna mašwaušwane a ba banenya
 ne, ba rotelaxa mošetā ka maraxa ba
 xoma baja. Ke ōna matšā a moxolo wa
 bana. Lo Katana ke papadi ya ba hlankana
 na ba baxolo, fēla xe ba hlankana ba bony
 ana xe bakare ba katana, byale ba baxolo
 ba ba ba lekhaušai, byale ya mongwē a ka
 ta ya mongwē a seke a lla, le na ba ba
 xolo le seke la molebella la molebella a tlo
 swaba, ke moka ba thōma xolwa. Ke papa
 di ya ba hlankana fēla, ba baxolo wa bōna
 ba katana, o le moxē ba tlatwa. Ba baxo
 lo a ba xaloke, Manna moxolo Masekē
Mohlabe, le Manyala Papela, ka tšatši
 le lengwē baila ba enwa byala, ke moka
 tš ba thōma xo katana, byale ba khalabye
 bare e banna le diang, ba baxolo a bakat
 ane, ke moka ba katana, yaba ba sadi le
 bōna e be batšēšē lapa la xa Mašumu.
 Byale ka moxō Mašū (Masekē) e ka
 ta manyala a ba a khumuxa sefahōš

madi a tšwa, byale xe Mampala a tšoxa, a
 napa a tša Masekê ka difeise, mmalô; ke
 moka yaba ntwa ba lamala ba saehlōke.
 Byale banna bana ke mphathō ka o tee,
 byale xa xotsebexa xone e kaba molato ke
 ng, byale xe batho ba isa ditaba dihlōxong
 bare, a wa balevêla basadi ke xone ba hx-
 êtilo felō xotee, byale, xone xa makala
 ka xobane Masekê o tšere kantsedi ya Ma-
 nyala, a wa molato a waka wa ba
 xōna. Ke papadi ya bahlantana, ka xoba-
 ne bōna xe yo mongwê a ka kata yo mo-
 ngwê bōna a ba kwate, ba sexa. Ke yo
 mongwê a ka phereketsa yo mongwê a
 mokata o tla kwa bare a wa mokata
 o diō mopherketsa, ka tanang xape, ke mo-
 ka ba xoma ba katana, byale xo fihlêla yo
 mongwê a kata yo mongwê xa batse, o tla
 kwa ba sexa bare a wa byale xōna
 o xokatila. Kemoka ba noaloka byale by-
 ale xo fihlêla xo e tšwa motho yo anaxo
 le maatla yo a ba kataxo ka moka. Byale
 yo we ke yo batlaxo motseba xone yo o na
 le maatla, byale bahlantana ba bangwê
 le bōna bana le yo mongwê yo a ba kataxo

mohlanteng, ba xahlana le babangwê Hemoka ba
 thōma xo katema, byale mafela xo tsena bok
 omang kanna, byale yo mongwê a kata ya ma
 ngwê, a wa he moka bala he xore bahlalele.
 Mohlantana wa maatla mona naxeng êna
 ebe e le Kxapana Mohlabe o be a kata ma
 šoboro ka moka. Xo ōtlana, bahlantana ba
 banyana, ba ōtlana ka ditsetse. Byale xore
 bahlantana ba baxolufanyana, he moka ba
 botšedisana, ka monwana wa thšupa, by
 ale bare, xo yo mongwê tšēla tša yola he
 moka a tšēla, ba ka xo yola bare tšēla tša
 yola, he moka a tšēla, byale he moka bat
 omola ditsetse ba bafa, he moka ba bafa le
 dipemō. Dipemō he mapasa, byale he ma
 ka ba êma sebaeng, byale ba thōma xo ōtla
 na, molaō yo mongwê a tsenele yo mongwê
 ba thadile mota, he moka bare xo bōna yo
 mongwê a seke a taboxa mota o, yowe
 a taboxa mota o, o tla tsena. Byale
 xe batiana ka ditsetse tšewe, he moka
 yo mongwê a lla, byale yola a laxo he xore
 o thšaba yola o kua xe a motia. Byale
 he moka ba ba lamolan thšea, byale ba yore
 xo yola wa xo thšaba he moka ba matsem.

motšena misä yala a mofentšexa ke moka
 batia yala ka tsetse xanne, bare a mantšha
 musō. Bahlanhana ba xohlalefa ba ôtlana ka
 ditxati. Ke xore bathōma ba fudiša ditxomo
 byale tšare kowa dihoše, yare ka meriti ke
 moka ba ya dikantšeng pele xaxore ba ê di
 kantšeng ba swanetše xonweša ditxomo
 metsi, ke moka, tšō êma sekantšeng. Byale
 ke moka ba thōma xo tšeedišana bahlanhana
 byale ke moka ba ôtlana. Yare a tšhabaxa
 yēna wa tšeba xa bōtse xore a swanetše
 xore a tšewe ditxati tše padirne, matšwêlê
 a kxomo. Byale dišōle tšōna a ditšēdišane
 a wa, bōna ba nōre lebakeng la moditxomo
 disafula, ke moka, yo mongwê o letša le ngw-
 ane ke moka are, phaxa e ête, yala le yēna
 xe nke o tššekêla yala le yēna o letša la xa-
 xwe, ke moka le yēna ore phaxa e ête, ke
 xōna ba tšēêlane byale yo mongwê le yo m-
 ongwê ke moka o tšema ditxati tšā xaxwe.
 Byale ka dipelo ba fêla bare, le hono rô b-
 ōna matšōlō ka xobane dišōle tšōlwa. Le
 bōna molaō o a ba otaboxe, ba swanetše
 xore ba seke ba tšenana, yo mongwê
 le yo mongwê o swanetše xo êma mo we

a êmero xôna. Byale xe ditxoma difihla se-
 kantšeng, ke moka yo mongwê o letša le ngu-
 ane, ke moka yala le yêna wa letša. Byale
 ka ditxoko tšã ba mamokanope, ye nguê e a
 lla byale ela le yôna ya lla, ke xone dia
 thšekêlana, byale mafelô ke moka dialwa,
 byale xe dilwa diruthana di boêla mora-
 xô ke moka diletsã mangwane, byale e ngu-
 ê xe ella, ke moka ela ya kitima e ruth-
 a ela, byale dialwa ka moraxô, ditopa t-
 ope fase dikatêla moraxa, byale e ngu-
 ê e êma kowa ela le yôna e êma ko-
 wa, ke moka ela e tianya mafafêlô ke
 moka e thôma xolla, byale ela ya noha-
 mole, byale le yôna ya thôma xolla ke
 moka ela ya e kitimêla ke moka dithô-
 ma xo ruthana, didisa byale byale moro
 e o bônaxo e nguê e šita le xotlolomêla
 xodimuxa bakaxolapa. Wa hloka xo
 dilamolantšhanya, a wa e nguê e tla
 bolaya e nguê. Byale mašoboro ana
 ôna a byale, a wa ke moka yo mongwê
 le yo mongwê o tšea ditxati tšea xaxwe
 ke moka a dibeaxodimuxa maoto a
 mothalo waxaxwe, ke moka a tšea topa

Ke moka ba topa, xo ôtlana, byala xone tlu-
 pa ya yo mongwê ya fella, ke moka ore
 xo yola, e su ke moka a moêmêla, xo fihlêla
 a tōpa e ngwê ke moka ba lebana. Ke xōna
 ele moka le xone le xuyhāsitšē mollō, o tla-
 ba wa bōna yo a sa kxonexo xaphema a
 bile a falla madi. Empa ntwa e fen-
 ywa ka xo kxotlella, mohlomong xe a ka
 kxotlella a ka no mofenya. Ke yo mong-
 wê a sa thšabe ba tla ôtlana xo fihlêla
 lehātšī le ditêla, ba lesetšana xe ba bōna
 xone dikxomo disa anetšē xo xōiōxa. Ke mo-
 swana ba satlilolwa xape xo fihlêla yo
 mongwê a thšaba, byale e motšenamiša
 a monthšēu mūšō, byale a bile a mofa
 le naka la kxomo a yo kxa metri. Ke mo-
 ka batlilo hlahlêla le baka ba kxōxa, byale
 xo fedile šole ke mokête. Mona naxeng
 ya xe su šole ya mašoboro ka moka ebe
 ele Matlala Mongale, ebe e le motho
 yo mokopana yo montšō a bile ana le ma-
 oto a mafêra. Byale monna yo, obe a
 tia, fêla le yêna ebe ba motia, byale
 taba e e nexo xōna, kxati ebe e sa
 thule mmele waxaxwe, byale ke lona

lebaka le we ba xoba ba mathšaba ka lona
 bare a xothušang xo na ôtlā le sesele, wena
 wa xaxo^m mele wa thula byale wena le xe
 oka no motia byang le byang a ka seke wa
 mothula. Xo ôtlama ka banna, banna ba
 ôtlā lebaka la ma kōma e bolle, mowe
 ke lebaka la bōna le xore ba ôtlame. Leba
 ka le ka moka ba ka nodula ba pōhlēlana
 empa wa kōma bare xolukile kxōzi e tla
 nthā kōma re taya, re ôtlama, nna
 e tla mpōna, ya ka moka a re xolukile. Le
 bōna re ba ôtlama a ba tšenēlame, byale
 bōna a ba tšee lebaka ba sa ôtlama a
 wa ba phakisa bare šikōma, ke xore re
 bare šikōma ba ba lamolama, yo mongwē
 e wa kitima a ya e tšena ka xore
 ka bōna ke moka a emisē matsōxō a bo-
 lēle polētō e ya šikōma, ke moka ba
 lešetšema. Difēisi le yōna e sale yōna
 papadi ya ba banzana bahlanama, ena
 ke papadi ya xo selokē, ka xobane motho a xitia
 ka yōna o swanetšē xoxakatēla fase, ke moka
 motho e lallē madi ka dinkē, yo mongwē
 e kaba e idibala, byale ka xonalo a se
 papadi ya xokoka, ke papadi e šoro. Empa

ba hlankama bona ba hwetšana elukile
 yola a tsa yola a wa fase, a wa xolukile
 ba seka molato a oyo, le yena ana kaba
 xe a tsoxa a ekwa xore motho yo wa mpe-
 kisā. Ke moka o morwara ka tso letsoho, ke
 xore xofedile o mofentsi. Xo anyetsā, man-
 amane a hlwele xona byale ka meriti mo-
 letšatsi le a xodikela. Ke moka dikxomo di
 axorōxa, byale ke moka ba tšilo dixama.
 Byale la mathōmo, bare, xoxama bare ke mo-
 nalē ba xamela ka dikxamelong, tše we di-
 betlile xo ke ba betli, byale boraxō bona
 ba bašabēla tšona. Byale xe ba fed-
 tše xoxama monalē ke moka ba lesetša
 namane, e a rōkōtsā lešokōtsō, byale
 xe e rōkōtsā tše, mokoti wa namane wa
 kōta, muki wa monanabē wa bokg, by-
 ale yo mongwē o tsena ka dipaleng tša
 kxomo o anyetsā mafi, xe ehošē, wa
 tšwele ke moka yo mongwē le yena wa
 tsena wa nyetsā, byale byale xo fihlēla
 lešokōtsō le fēla. Byale ke moka ba bu-
 lēla e ngwē, le yona ba dira byale.
 Byale xona le bana ba ba sekxonexo xo
 anyetsā ka noši, ke moka ba ba anyedisā

ba ba phathakka ka ditsoele ke moka m
 ošemanyana a tšena ka mokakeng wa ke
 omo, byale ke moka e tšoma ka tšwara ma
 tšwêle e kromo a mabedi ke moka e nyedi
 ša mošemanyana. O swanetše ka me
 tša sexapane, le xona a mafe sebaka
 sa xone nguana e metšhe xa batše, a hlama
 o a hlamile o metšhe ka lebetšhe. Kudu
 banyaka kudu xo amedisa bahlankana
 dikxomong tša ka tšheka, tšewe barexa
 ditsoše bana banyaka, ewe moamedisi
 arexo a sepe wa moamedisa ke moka
 ya raxa nguana a wa kowe, ke ma
 ka ka moaxo e motsoše are batamêla
 byale mohlankana e yêna ka noši o tš
 aba a dišxana. Byale mafsi eua ba
 tšhela yaba tšatha, ke moka ba nenyar
 ar ba setla maupi ba tla ba tšeka ka
 ône. Byale ke moka ba faxa le xala ka
 mafsi, le lewa ke bošôle, ba banyana bô
 na ba faxa bušwa bya bôna ka me
 tši. Medirô ya bahlankana a e fele.
Xotsenkana dikxomo ditibêla ke baše
 mamiana ba banyana, ba baxdo e wa ke
 dišôle e bana tšaba, bôna ba tšoxa ba

baba ba tsoma diphoofolê le xotsuwa dir
 uiswa tsâ batswadi. Byale ba semanyana
 ba tsenkana kamokwa o yola a tsuwa
 xotiba dikxomo kemoka o kxa diphephê tsâ
 xolekana ba diši; byale kemoka a diphat
 hakxisâ ka menwana; byale a ripa sephê
 phê se sengwê ka mênz; byale e khupara
 diphephê kemoka mošemanjana ya mong
 wê le yomongwê, a tsâ sephêphê sa xa
 xwe; byale ya e ka xexa ke a xâxa sephêphê
 a xâxa sa xotipiwa dikxomo dišalešê yêna
 byale le yêna ke e tšobaya o diša byale.
 Byale ke o ka seke wa ba le mahlatsê ke
 moka wa na pêla o xâxa sephêphê sa
 xolumiwa wena o tla hlwa o tibe la
 dikxomo moxexane kamoka, le baka laxa
 xwe la xokhutšâ o tla nokhutšâ moxosa
 tšwele yêna, kabaka la xore diphephê xo
 tla dira yêna. Mantšisa ke papadi
 ya bašemanjana, byale šna ba caloka
 ka mapara, ke xone yo mongwê le yo mong
 wê o swara lephara laxaxwe, kemoka
 xe bare a rieng mantheng, byale yola
 o tšêfa lepara laxaxwe xone lebelehla
 byale ka moka ka bona ba dira byale

Byale ke moka ba zhangxaka, bare ka yo mangwê
 thōma ke moka, a thōma a foša phate ya
 xaxwe, ke ya tšema fase, xoba e nore ka
 hlababa fase ya hlomaka ka xotšee mdati,
 byale bala le bōna ba swanetšē xa foša thō
 bōna ke moka dihlabē xa nakowa xohlabilexo
 yola a tšuxo mantšha. Ke moka ba
 diva byale byale, xa fihlāla ba pupa, by-
 ale xore ke nnete, motho o pupile, baswa-
 netšē xa tšentšha manwana ka kowa ma-
 leteng o la xwa xohlaba yola a tšuxo ma-
 nthša ba hlare mdlet manwana xore ma-
 nwana o mangwê o ē o fihlē kowa se-
 khudung sela, a wa a phupupa o
 swanetšē xa tšwēla pele le xatšwa man-
 thša, xa fihlēla mowe ka moka xa bōna
 bahlababa kxole le kowa a hlabilexo. Byale mo-
 we ba paletšwe ke moka yola wa xōale
 a foša phate ya xaxwe moxoxo, o swane-
 tšē xa tšuxa mantšha, se mošaletšē ke
 moka ba thōma xa rakisā yēna. Ba pu-
 pa xohlaba mowe a hlabilexo xōna ka baka
 laxore ba ba kisana xo phōša diphate tša
 bōna, ba thšaba xore ka šala ke phōša
 ka moxoxo, setla šalla nna. Byale pa

papadi ena yo semonyêlaxo ke yowe, ba
 tenêxaxo xo satšwa yêna, ka xonalo ke xon
 papadi e pedile. Mokurete ke papadi ya
 ka tse xaxolo. Byale papadi ena, ba ôpa thôxo
 ke moka ba e ripaxanya ka boxane, ba dira di-
 thsele metlananya tšã diphaphatimanya. By-
 ale ke moka xe ba feditšã xodisa tšona, byale
 ba dithšela ka sekhudung, byale banamêla
 diphate tšã makheji, ba ripa phate ya tolo-
 tolo, byale xe ba dirile byale ke moka ba epha-
 rolanya ya dira manthšarara, ke moka ba
 fêfa diphatana tšã dingwê ke moka ba
 fahletšã ka tšona, byale xe yo mongwê le
 yo mongwê ana le ya xaxwe, ke moka ba
 thôma xokêba makula. Makula ke thôxo
 ela e naxo ka xare xa sekhudu, bare ke
 makula, byale xe yo mongwê le yo mongwê
 a hlabile kxomo tšã xaxwe, a esale ma-
 kula ke dikxomo byale. Ke bahlabana Mak-
 ula ana ba ôpêlla kopêlê e; bare mo-
 kureterete mokurete, mokurete-ete moku-
 rete byale byale xo fihlêla ba hlabana ma-
 kula ba fetšã. Byale yo mongwê le yo m-
 ongwê o na le dikxomo tšã xaxwe, ke mo-
 ka, yola wa xobapêla le yola o tšã kxo-

mo yaxaxwe o e fanêla ka sekhudung,
 byale yola wa hlaba, xe a ehlabile ke moka
 o tsêa khomo o efanêla sekeng laxaxwe,
 ke moka o fanêla ka tsaxaxwe e dikxomo.
 Byale xe a ena le maleba o swametse xo fe-
 tsâ dikxomo tsaxaxwe a dihlaba a difanêla
 maxareng a dikxomo tsâ xaxwe. Byale ke moka
 a xe a bôna xore dikxomo tsâ xaxwe difedile
 ke moka wa tsûwa xo tsena yo mongwê yo
 we a molatêlwa, byale le yêna a fetša
 tsâ xaxwe wa tsûwa xo tsena yo mongwê
 byale byale xo fihlêla a ba fetša dikxomot-
 sêboña kamoka. Xe a ka rupa ke moka
 le yêna a fa yo mongwê le yêna o hlaba
 tsâ xaxwe dikxomo. Xe yo mongwê a feditse
 dikxomo tsâ bôna, ke moka o tsêa dikxomo
 tsêla tsâ xaxwe o difanêla ka xave ka se-
 khudu ke moka diaboêla diba makula, ba
 yo xoma ba ôpêlla kôpêlô ela ya mokuvete
 bahlabane makula ala, a boêla e ba dikx-
 omo, ke ka lona le batalewe mokuvete
 o naxo le kotse ka bana la xore, xe ba sahl-
 aba ele makula ba bakana, byale ke
 mowe ba yaxo bahlabane diatla. Byale
 ka polêlô ela w kilexo ka hlaloša ka map-

hepeng a ka pele ka bahlatse bya ngwana
 wa xa Mankhōrōpā. Xohlapa bodiba bya
 bana bahlapaxo xo yōna ke banareng nōke
 ng ya morola, byale mona bodibeng byo
 xohlapa ba semanyana le banemanya. By
 ale ke bahlapa ba ralo ka ditheleko ka
 xare xa metsi, ke ditheleko tša mōhu-
 ka o, ba pinya ka xare ka metsi le
 baka ka le tee, byale yo monqwē xoba ba
 bangwē ba šala ba rapinya, ke mōka ba
 ba sahxonexo xo pinya ke mōka ba pinyola-
 xa, yo use a šalaxa a pinyoloxa ke mōtha
 yo a baphadilexo. Ba ethuta le xothala
 ba bangwē ba ba xōnaxo xothala ba thā-
 la ka santhaxō. Byale papadi ya mafelō
 ke xofamana lekoti, ke mōka ba fama yo-
 la ke mōka wa thšāba, ke mōka ba ting-
 a bodibeng ke mōka yola wa lekoti a
 šala a ēme, o leboletšē yo a tlaxo piny-
 oluxa ke mōka a rakišana naē. Byale xo-
 re a mōkwatisē ka monwana ke mōka
 o mofamile, byale o susametšē xo bolē-
 la xore fame e ke la bo mōkēte, xore ke
 ba mōna ba thšābē. Byale ke mōka
 le yēna o thōma xofama byale wa

K34/82

40

787

ba rakisša xo fihlêla a famana yo mongwê,
 byelle papadi e fêla, ka xore ba tence
 ke metsi, byale mowe papadi e fedile se
 nyela se šala le yowe wa xo sefame yo
 mongwê. le xōna xore le koti le fedile ba hum-
 na seseka, ke xore ba phekla monwana
 a mongwê wa tatela, wa xo šupa xore
 papadi e fedile, yola wa lekoti le xana
 no famana yo mongwê a rakisša sešō
 ka xobane o hune seseka. Ba banyana
 behlapa mantšwaneng ke xore xa
 bodibanyana bya ba xomaxo ka dikhuru.
 Byale lekoti a papadi ya ka metring
 fêla a wa, le ka mabanyana xae, ba fa-
 mana fêla ke papadi ya mafelō, ba ralo-
 ka dipapadi ka moka byale mafelō mabany-
 ana xoya mabanyeng, ke moka ba famana
 lekoti, byale yo mongwê le yo mongwê o
 thšabea a libile xae ka xore ka lapeng labō.
 Ke moka yola wa lekoti o rakisša yo mo-
 ngwê ka lebelō xore a mofame, byale xe
 nke ba mošia ka lebelō ke moka lekoti
 le Halala naē, o Halala a itšā diboko.
 Byale diboko ke mara a mongwê a wemo-
 tho a xexo xe a robotšē wa h wetsana a

a e dile le dihlala a fihla ditsebenq, le lona
 lekotj le laxae, ke motso a hare a xovakisa wa
 tsenu ka lapeng ke motso a mošile. Dipapadi
 tše tša moxae, ba raloka le banenyana xamokō.
Lo khêthana byale mošemananya yo mongwe
 ê ona le monkana wa xaxwe, ba khêthana
 ke ba axa mantlwanthwane, ke motso ng
 wanenyana yo mongwe le yo mongwe a
 khêtha mošemananya wa xaxwe xore a
 moxêle ntlwanthwane. Banyana ba
 raloka ka xobopa dipitja le xatōba dikxome
 ke dile tše ba diidaxa xana kowa mant
 lwanthwaneng. Ke motso ke tšona dipapadi
 tša ba banyana.

Lo xola, ke bašemananya ba xodile byale
 ba suamêhe xoya xa dikxomo, ba yodula
 le bašemananya ba bangwe motakeng by
 ale ba yo ethuta xodisa dikxomo kxome le
 meralokō ya bahlantana ba baxolo. Ke motso
 ba fapane xohlise le banenyana, ba tšilo
 xoma ba bōnana le banenyana ka mah
 laka. Kōna a wa ka mabanyana ba
 raloka nabō kōtong. Byale xore ba tšō-
 me xolema ke motso bašemananya ba boêlo
 motakeng xodisa dikxomo, banenyana bō-

na baya le batswadi ba bōna xolema. Ba-
 hlankana bōna a baleme, sa bōna ke xodi-
 ũa ditxomo. Bahlankana ba hxale ebe ba
 xola, be bee ba tšwe ditedu, be hxōne ba
 ea xobolla, byale ba be masaxana, le matu-
 maša a bōna le ōna a be a le byale. Mohla-
 nkana xore o xodile, o thōma, ka xothoka mats-
 wēle, byalē ka moraxō xa xore matowēle a xa-
 xwe a pye, kemoka o thōma kolōra a rō-
 betšē le mošadi ke moka xe a phafoxa ke m-
 oka a kua ditxwele tšaxaxwe di thella, by-
 ale a thōme xo makala, byale ka makalō
 e yaxaxwe, o tšare xe ana le moxwēra wa
 xaxwe tšatšī le lengwē a matsšē taba e.
 Byale moxwēra wa xaxwe xe ana lehlalo-
 xanyō le tšōna o swametšē xo matsša xore
 xe o kua bare xona le bonna bara byana
 byo we, bare ke (bokōtō). Ke xore xe oka rō-
 bala le ngwemenyana oka muimiša, ke
 xore xe o rōbetšē naē, xe o rota o tšara b-
 yōna. E mpa le xaxwe byale ana lehlalo-
 xanyo e byale yaba ke lešobong, xa xothuše
 selō ka xobane a ka seke a kxopēla le thari
 xoba mothepa wa xobolla, a ka seke a mo-
 dumēla, aetse mohlomong a kxopēla le H-

umaša, xona xdukile, fêla lexaxole byala taba
 e we a enyathere, ka baka la xore xe bakana-
 re ba dira ôna modirô o we, bedi xa bôna
 ke dihlôla, fêla ba ka seke bababolaya ba
 tla bolaya nguana yo we ba melexo, ka
 xobame bana ba dihlôla a banyathere. Ke
 molaô xore lešoboro leka seke la bêtêxa ng-
 wana, empa mothepa yola we xobêtêxa
 nguana, eupa yêna e lelethumaša. Mo-
 hlêng a bolla, ba xwêra ba^{xa} xwe batla êpêla
 dikôša tša mosebethô ka leina laxawe
 ka baka la bohôla byo we a bodivilexo. By-
 ale ke mokwa o we basadi le methepa
 ya xobolla ba thšebaxo, ba thšaba dikômô
 le xoxoxa ke ba banyana. Xoxola xa banyana
 na, bôna xobame ba xotšê, ba bôna ka mats-
 wêle, fêla matswêle ke dikxabišô tša m-
 ahuba, nguamenyana o bôna hxwedi, a
 nore a robetšê xoba a dutšê ke moka a kwa
 dikxwêle tša xaxwe dileboreledi, byale ke
 moka o tla thôma xo thaxoxa a e pupile
 xa botšê, a xopola xore mohlomong o rutile
 byale xe a e a hxolenyana le batho ke moka
 a o kare xe are wa lebella a bôna
 boreledi ele madi, ke moka o tla thôma

xo makhala. Ke moka ke moraxa o tla bitša,
 monkama wa xaxwe, byale ke moka a mutšišē
 xore ke makhatsā ke dils tšē dingwē šedi, byale
 yola ke ana lehlaloxanyō o tla motša xore o
 xotšē, byale yola o tla tloxa a ye a ē a tš
 ibišē batswadi ba bo mnyama xore mokete a
 bōne xwedi. Byale ke moka batswadi ba
 tla mutšišā, a dumela a ree xobyale
 ke moka ba re xo yēna a tšēbe xore byale
 o xotšē a seke we ba o sa xalokale ba
 hlankana, ke o kua mohlankana ere xo
 wena o nyake xo bala le wena o xane
 a ka tloxa a xofa npa. Ke xōna xoxola
 ka motho ka tšē makhwa o we. Byale ba
 hlankana le banenyana modirō ya basadi
 le banna a barutiwi, e noba selō se ngu
 ana a rexo, xoxola ke moka a tšōma xo tšē
 kxa ka xobōna bahlankana ba bahlalifilexo le
 banenyana byale ke moka le bōna ba etšišā
 ke moka ba napile ba tšibile modirō o we
 Kudu bahlankana ba xata ke methopa ka
 baka la xore bana lehlaloxanyō, mo modivony
 o, byale ba tšēba xongwaiwa ke ba ba
 xolo ka xobane ba ka ba imišā, byale ba tšē
 a dils tšē tša ba semenyana ba tsent

hšea ke moka a batšā mošemanyana xore
 Hanyetšā ke moka mošemanyana a na dira
 byale empa xo satšwe selō, yēna othae-
 letšitšā fēla xe a nguaiwa. Ke xore ka se-
 batšā se sengwē xe a okwa xore o tšoxe
 tšwe ka maatia, mothepa, o swametšē xa
 tšea se xōtšōti sa khea ke moka a tšent-
 hse sōna a se nguaiwa ka sōna. Ke ele
 mothepa we xobōla xa na byale o tšā kw-
 a a fapana le moxwe, xe a moroma se
 a sa kwisišiši ke xore nguamanyana o xodi-
 le o nyata xoya boxadi o tšenne ke boxōpē.
 Byale mothepa o swametšē xo sehlotšōmēla
 mohlang a klapexo (xobōna) kwedi, o hō-
 kōmēla ka tšela e, ke xore ba bungwē ba
 xe xe ba bōna kwedi ke moka baloma ke
 mala, byale ka xoriāla mowe ke bolwetšī.
 Byale ke xore mothepa yowe oile a tšhe-
 kxa le banna ba malapa bolwetšī byo o
 bohwetšāne xo bōna xoba o sepela le mo-
 soxana yo a sepela xolethari la bolwe-
 tšī byowe. Byale ka batšā la selumi se
 mothepa a ka seke wa amamina.
 Batšwadi ba xaxwe bōna, kudu matšwa-
 di wa mosadi, ka xobane moredi waxaxwe

o swanetšhe xo matšha sewe elexanete
 xe eke papaxwe yêna e ka seke a matšha
 selô. Byala le xe monna wa xaxwe a mikh
 ile o swanetšhe xadula naô le bakka le le
 folele a sa hwetšane selô, ke moka ma
 felô e seke a è dingakeng batlê xomola
 fa bolwešhi bya, ke xona eka xo hwetšana
 mpa. Ka byala ke mpa xama beve moxox
 ana a lome ke mpa, wa bôna a lome
 ke mala o wetšhe dinareng (basadi). Eu
 pya bana ba ba modira modirô o, ba papaxi
 bôna ba dutšhe ba babotšha xore, motha o
 wanetšhe xo setšwara ka molaô, o seke
 we kitimêla dinareng, dinare ke dinôxa
 dialoma motha a hwa. Byala le xa ba
 ehlwa ba laura ka molaô o, a banyake
 xohlokômêla, byala ka xoriabo bana bahu
 a mênô e seke a mašweu. Ka bakala
 xore xe a hlabile ke dinare, ba ka leka ka
 maatla xore a ngwana o bolaya keng,
 a noba botšha xore ke bolaya ke madi, fêla
 a se ba botšhe xore sehlabi se tšwa ka.
 Ka xoriabo dingaka ditla šita xomo
 alafa, le xe ba ka leka xo mutšha byang
 le byang a ka seke a ba botšha byale

Ke a tlilore mohleng o la tsipi e tlavolla ya
 ba xāna a ba batšaxo xone keile ka-rōbala
 le mokête, byale xe bakitimêla xa mosadi
 yo we xonyakêla sellane ke moka matsati
 a xakwe a pitile ke moka wa ba ūa.
 Byale ka Kxōtlō Moxōfê o ile a diōna
 xo aloxa bodikana ke moka a napa a we
 la basadi, a ke bakataxo selaiwe, ka ba-
 ka la xone papaxwe o ile akwa, e sale yo
 monyana, byale o ūala le mmakwe fêla.
 Ka xobane mosadi a kxone xolaya ngwana
 wa xakwe ya lesoxana, yēna wa beu-
 fa, fêla xe a bōna xone ngwana yo waka
 e sepele ka botse a ka nore mohleng a nu-
 ele byala, ke moka a re xo yēna, o sepele
 byeng ngwanaka, bōna ngwana wa mo-
 kēte, o na le mmele o motšê, byale we-
 na wa makatšā ngwana, mmele wa xaxo
 wa swa. Ke moka a homola, ngwana
 le yēna a na seke a molediša selō o ka
 nohomola, yēna mohlomong o xopola xone
 mma o kua byala, byale a theletšā xone
 mohleng o tlakwa a tsoka a motšā ke
 moka a seke a motšā selō. Byale monni
 a yona, o be a sepele le mosadi kxatho

mosadi yo ka tsatši le lengwê oile a dira
 thelêlê mphōtlō ke xore oile a xola mmempha
 byale ya phumêxa. Byale mohlankana a ya
 a tsena mosadi madi a xaxwe a sa fisa
 ke moka mosoxana a swa ke moka a hwa
 ka bakka la xothšaba xobotša motswadi wa
 xaxwe sewe elexo therešo. Ke bana baxo
 sehlokomêle melatš ya batswadi, baxopola
 xore mohlomang ba re kibêla modirō o, ka ba
 ka laxore ba a hwa xore o bose, ee o bose emy
 a ke matšefa le bobaba. Mosoxana yo a sa
 dirisa modirō o we, o tla bōna a noxola mmele
 wa xaxwe o lekane tšē, le xōna o xahliša
 lexe phefō e konya o tla no bōna mmele
 wa xaxwe o sa thšabe phefō. Ba we ba
 sakwexo melatš ya batswadi ba bōna o tla
 la bōna mmele ya bōna e tšitšipane ba
 bile bana le marokanotlana mmele a we
 a nobakaxo ke phefō. Byale le xōna o tla
 hwe tšana mahlō a bōna a na le dikemo-
 la, ke xore xe a bōna yo mosadi o nonyaka
 xo vobala naē, ko byale ka ditšaxanebe tšē
 xoduma banna le bōna ba tšwa dikemola.
 Byale dikemola ke dišo tšē ditšwexo
 mahlong, bare dibuka ke xo emola (xoduma

) basadi xe ele kkarabe ka emda banna. Mo-
 thepa le bna xe o sepela ka maatla, o tla
 bona matswêle a xaxwe a swela, le xona
 a phakisa a e wa, byale bona le xaxole by-
 ale madi a basadi a babolae, fêla ba noima
 empa xe ele xo tšofala ka swametšê xo tšofa-
 la mosadipele. Mause ke xore ba tšofala
 ke xobêlêxa, byale mosadi xe a bona xore o
 xodile o swametšê xo lesetša tša banna le
 basadi. Ke mosadi a xodile (xotšofala) o b-
 ôna ka xobane e se sa bona kxwedi
 ke xore matšatši a xaxwe ke a matelele
 o boetšê bongwaneng, ke a ka lesetša
 modirô ya babanyana madi a xaxwe a t-
 a seketšana. Ke bana e sale ba banya-
 na, kudu bana ba matšatši a no ka xobane
 mola a nhlalafaxo ke moka o setšê a tse-
 ba tša basadi le banna, byale o ka hwe-
 tšema ba dutši ba sa xobone, dikxopolô
 tša bona tšaba dikxopolô modirô wa ba-
 tswadi, o tla kwa bare, tla re rōbalan-
 e, ke moka yola a ngwanenana a kwêla
 byale mohlankana a mopaktamêla, byale
 ba kōma xo epêlla kōša, wakwa bare
 sohla sohla sohla sohla byale byale ke

moka xe balapile xodiva dilō tšewe ke moka
 ba lesetšana. Byale xe kxarebe e bōne kxw-
 wedi, e swanetsē xothibēla madi axaxwe
 ka mokxopa, a tšwacwē, ke xore a tšwara
 lekxēswa e ngathēla, xore madi a sepe a
 rōthēla fase. Byale xe madi a fedile xo-
 tšwara ke moka moxwara, o ya nokeng ke mo-
 ka o tšola lekxēswe, a lehlatawa ka madi
 xore madi axaxwe a sepe le noka. Ke
 nnete xe bare noka e kxolo a ena dithšila
 ka xobane malapi a metšwarēls le dilō tše
 dingwē tše dibōba ditahlela ka xo yona.
 Bošadi, xona le methepa e mongwē ya m-
 ašedi, byale ba šitaxo xa ehlōmēke xe ma-
 tšatši a bōna a xo bōna kxwedi a batame-
 tšē, ke moka wa bōna mabole xoba ntepa
 ena le madi, byale ba mohuta o we ke ma-
 šedi, byale moxadi ya mongwē obe a le by-
 ale byale xe baxwēra ba xaxwe xe ba
 bōna kaba e, ke moka ba matsā xore ka
 mokxwa o o dirako ka ōna wa swabisa.
 Byale ke moka a ba batšē xore baxwēra
 baka a ke dini ka kxōle, keve ke ngathē-
 la lekxēswa byale le nthša mafōxōhō.
 Byale ke moka bare xo yona, o kōlōbisē le

Kxêswa laxaxo ka mahurax, xone lethêllê
 dikxweleng tšã xaxo, byale o ngathêlê ka
 maatla xone madi a xaxo a seke a bôna
 sebana sa xotšwa. Byale ke moka mos-
 adi a dumêla, a wa a disa byale, byale
 a bôna madi a sahlwe a êla dipaleng
 tšãxaxwe. Xotšea matšatšai a matelele, ke
 xone mothepa xe e lelanhla a bôna Kxwedi
 xôa a sêšê a nodula a e bôna, moldê wa
 mosadi yo mangwê le yo mangwê a swanetšê
 xofetšea matšatšai a mabedi la bônê ke moka
 a hlape xa môxô, le dikxaxebe le tšôna dibya
 le. Byale xe ana le bolwetšai a fetšea beke ka
 moka mowe ke xone mosadi ana le bolwetšai.
Ngôpê ke bolwetšai byo bongwê bya basadi
 ke xone motho wa mohuta o we ana le ma-
 di a maxolo, ke xone xe a bôna Kxwedi o fa-
 lla madi a mantšai. Byale xe ele ngwemena-
 na ana le media mohuta o we, monna
 yo a robetšexo na, o thômile a rôbala
 le mosadi wa madi a mabyale. Byale mo-
 nna wa mothepa xe a motšere, o swanetšê
 xo moabafisa, ebe xôna a ka kxônaxo a e
 ba le ngwema, xo seng byale ke moka o
 êla Pôema, a seke a hwetšema ngwema

Xoboya xabedi esale tana malwetši a basadi, empa xoxolong xaxawwe a xole ana le malwetši a mohuta o, e noba malwetši a we ba no ahwetšamaxo ba xotšee, kama kxwa wa xe rōbalana. Byale bolwetši byo, xe motha a bōna kwedi a e bōna xabedi e sale kwedi ka etee.

Komêlô ke bolwetši bya mosadi a xoxo xe e rōbetše le mosadi ke moka mosadi a feta ke kwedi xaba kwedi tšepedi byale xe a sale beletše kwedi ya borarō ke moka a xoma e bōna kwedi, ke xore mosadi oya le bolwetši.

Muwi ke bolwetši byale bolwetši byōna monna o diōre xo rōbala le mosadi xana byale ke moka dits tšela tšea banna tšea napa tšea atšisa. Byale ke bala malwetši ana ka baka laxore masoxana ba tšea malwetši ana ba tšela dikxarebe, ele xore ba a tšea basadi ba baxolo, xoba banna ba xose xolê ba xonyaka kudu le xo rōbala le dikxarebê. Ke nguamanyana a bōne kwedi ke moka o xotše, xobyalé ka mosemanyana a lōra basadi ke moka o xotše. Byale

ba la iwa melaō ya boetswara, fêla byale
 ka xe ele mašoboro le mathumaša, a bana
 molaō o o ka ba-utaxo ba akusa. Ba bo-
 tšwa fêla xore le xodile byale e kabe le e
 mošata xobina dikōša tša bošoboro, kxō-
 ši e tla bōna xore le xodile ke moka ya
 le bolotšā. Byale ke moka batla dina
 byale, mašoboro ka moka ba kxobakane, ke
 moka ba fihlê mošate, ke moka mašoboro a
 ka mošate ke moka ba tšea meropa ke
 moka bathōma xobina dikōša tša bošobo-
 ro. Byale mathumaša ba tia meropa
 mašoboro ōna a fodile (lefiri) ka kxaka-
 la, ke moka mašoboro ba thāma kōša ya
 bōna ka dikōdi, byale mathumaša ba tia
 meropa ba bangwê ba bōpella ka molomo.
 Ka lōna le baka lewe, mathumaša b-
 a fōrile le fōrō, matsong le matsong
 ba tšwele dihlokwā, geudi ya bōna o ka
 seke wa e bōna ka xobane le fōrō la
 bōna le tia maxetleng. Le fōrō ke xore
 ba loxa meiri ke moka wa hwetšana e
 ka ke dinti, byale ke moka batlotšā le
 tšoku, wa hwetšana dihlokwō tša bōna
 ele tše kxwibedu. Ke ele ka thekō ya

ditš'warō ba tš'warō āna mabale le di
 ntepa. Byale mmele ba leka ka maatla
 xone ba tš'ole mathuma a (monua) a xo se
 phahlaxane le selō, he xone mathuma fēla.
 Byale xe ba bina hoš'ae e ya bōna, ba
 ba le malōkwane he xone moēta pele ya
 we a balaxaxo, xe le tš'obara le lengwē le
 sabini le a tš'wa, ka mokwae o a rat-
 axo, mahlamong ba xe ba khutš'itš'ae byale
 ba bangwē ba tš'ole ba a tš'ole ana, he
 moka le baka la xōna la ba la fihla ba
 saile, bane xe ba fihla ba huets'ana
 ba bina ba tš'wa kudi, ka kxati, empa
 a ba tš'abele tš'ekō ba tš'amets'e xo kiki-
 mēla xatš'ena kowa kabāla babinaxo.
 Xe ya monqwē wa bōna a ka leka a
 tš'abēla tš'ekō malōkwane o tš'la mora-
 kiš'a a motia xo fihlēla a tš'lotš'ena
 mowe ba bangwē banaxo xōna. Le bōna
 mathumaš'a xe ba satš'i meropa kabot-
 tse o natš'wa a tš'exile he moka batš'-
 iwa ka moka, byale he moka ba palakana
 byale yaba monna o bina a ka tš'ka ka sa-
 nthaxō, le bōna ba kitimēla moropeny
 xotia. Mosadi xoba kxarebē a bana

mola^o wa xotia moropa ya mašoboro ka
 xobane ba xobona o^o t^o t^o ba swanetše xotia
 ba xoxoxê mašoboro xoba ba xoxiê ka mokwa
 o ba kxonaxa, o ka seke wa d^o d^o selô o
 t^o t^o noba o^o e ya yawa. Ka xobane
 xoxoxa ke lešoboro xoba le šoboro la ya
 xa usena dumêla morateng, ke phôšô
 e kxola mona naxeng e. Têla a bane
 se ba ka dirako le šoboro, batla nohomo-
 la, polêšô ya bôna e tee, fêla, e barexo
 xe ba mofetola bare re t^o t^o t^o t^o t^o t^o t^o
 alla kôma, xe ele moradi ore, ke t^o t^o t^o t^o
 t^o t^o motlabe wa ka a xotswalla kôma
 ka lebaka la noba xodile banyaka xoya
 xoballa, a wa mašoboro a t^o t^o t^o t^o t^o t^o
 a xoxa basadi xamôxô le banna ka mokwa
 o baka kxonaxo. Koša e ya bôna ba bina
 moraxare le ka mabanyama, empa mor-
 xare, ba nenyama batloxa, ba ya t^o t^o t^o
 manula ba sepela ba swere moropa
 wa bôna ke moka ba t^o t^o t^o t^o t^o t^o t^o
 ôpêlla koša. Bare t^o t^o t^o t^o t^o t^o t^o t^o
 ba t^o t^o moropa ke xotê o^o t^o t^o t^o t^o t^o t^o
 sebakanyama ke moka a t^o t^o t^o t^o t^o t^o
 bakanyama ke moka a xoma a t^o t^o t^o t^o t^o t^o

ele xore ba bangwê ba e pella. Byala ka
 xe bare, thinti thinti, ke moka ba ependi
 bare, yo ke mohlabendi e-e-e e ba xobendi
 bare, maibe-kekkoie e-e-e, maibe-ke
 kkoie, byala xe bare maibe-ke kkoie
 byala moti wa moropa wa tla, ore th
 inti thinti, e-e-e thinti thinti ma-
 bee ke kkoie thinti thinti, byala byala
 Byala beng ba morula byala ka xe mola
 o sa dumele xore mongwê a thôpe mo-
 rula wa yo mongwê, ke xore xe ba o
 kwa ba epêla ba satla kxole ke moka
 mong wa morula a su emetšê xo kizima
 a topa marula, fêla a su emetšê xo
 sia a mamama thitong ya morula xore
 bare xafihla ba tōpê ôna ba fetšê xe a
 ka seke a dira byala ba bōna mowe a ke
 obakantšexo ke moka ba yo rwala serobe
 seme saxaxwe kamoka ba roma ba
 boêla mošete. Bōna xa barakelwe, ka
 xobeme marula ana ba tōpaxo a, a yo
 nwe ke motho ka otee, motho yo mo-
 ngwê le yo mongwê o nwa. Byala ka
 lona le batla le we bathōmaxo xoya xo topa
 marula mašoboto le ôna a ya ka thabe

Xatsoma, ke moka ba ya baya ba balaili dipho
 ôfôls dia mošata xobexa kxôzi xore re nyaka
 xoballa, ke moka kxôzi e tlane ke lekwiile bana
 baka. A wa ke moka ba boêla kxôrony xo
 thuba. Byale bale (Mathumaša), le bôna
 ba kxobakanya marula a bôna felô xa-
 tee, ke moka ba dirid dirobe tšê ditxola
 Byale xe dirobe tšena dibudule ke moka
 ba bexa mohomaxadi xore re kopile mar-
 ula byale a budule, ke moka Mohamma-
 xadi wa tloxa o batšê kxôzi xore ke kwa
 bana bare ba kopile marula byale bare
 a budule, byale ke moka kxôzi ere sepela
 o ba batšê ba hlabê ke moka ba yo hlabê.
 Byale ke moka ba ba batšê xore sepelang
 le batšê batswadi ba lena ka tšatšê la xore
 batle mono, e tlabê e le letšatšê le we m-
 okxope wa Mathumaša o lebanexo xore
 o nweuwa ka lona. Byale xe batswadi
 ba tšile ke moka kxôzi e rama motseta
 xore sepela o batšê batswadi ba bana ba
 nwe mokxope wa bana ba bôna. Byale
 xe ba e a, ba fihla bare, xobana mokxope
 o ke wa xoditang ke moka bana bare,
 re nyaka xoballa. ke moka batswadi

ba bana ba xamisa lentšhi xore a wa, bana
 bare ka ôna mokxope, re bexa xore re ny-
 aka xobolla. Byale kxosi etlame a wa
 ke ba kwile bana bawe baka ba sefêlê
 pelo ke tla ba bolotsa. Bana bana ke kra-
 le ba mphoka mo, bošexa le mošexane e
 ke rôbalê balala bantetšetšâ mangwane
 ka ditšebeng. A wa ke moka banwe mo-
 xope bapalokana, xâ sala mašoboro le
 ôna mathumaša ba sala ba thuba.
 Koša e kxolo ya mašoboro ke ena, byale
 ka xe ke šetšê ke hlalutitšê xore dikotšâ tšâ
 bôna ba žhômâ ka kôdi, bare, ke mahla-
 bendi, e-ê-hê-hê-hê-hê, ke moka ba opele
 bare xâ wa. ê-hê-hê-hê-hê, xowa. bahla-
 lušâ ba baepelaxô ka molomo ke moka
 bare ma welelewele, xowa ke ba kôdi. Ma-
 welelewele, xowa, e e a e moribišâ mony-
 ane, xowa e-e a-e — koka ka e ke buja
 xowa. Ke moka lexone le swere mollô, ba
 nodira byale byale, bahlabakanya diêma
 moxongwê o koxa o kwa bare, pšeno ya
 raba banna, ba-refurile ka pôllô. By-
 ale mowe kxosi e tla ba ya kwa xore
 mašoboro a kwatile ba kile ba-xoxana

787

K34/82

67

Ke moka kxōzi e fa bōna mašoboro phala-
 fala xore ba tšame baletša, ba bitše batsw-
 adi ba bōna, xore ka tšatši la xore ba tso-
 xēle ka mono kxōrong. A wa ke moka ba
 tšama ba letša xore ka moswana mona
 na yo mongwē le yo mongwē o swame-
 tše xo tsoxēla ka kxōrong, esale kosasa
 ba tšama ba ēma xōdimu xa mebotso ba
 letša phala-fala. Ke moka ke ba xahla-
 ntše mebotso ya raxa, ba boēla mošate
 ba yo tšwela pele le dipina tša bōna.
 Ka moswana mona yo mongwē le yo mo-
 ngwē xe a tsoxa o tšama a phumula
 malaka a libile mošate, ke moka ba fih-
 la ba kxobakana, byale ke moka kxōzi-
 ya ba tšibiša xore felō mo a ke rōbale
 ka baka la bana ba lena bare banyaka
 kobolla. Ke moka banna bare ke tšereso
 tšobela, ba xodile bakaba bahlela kxōzi.
 Ke moka kxōzi ya bafa letšatši la xore
 ka tšatši la xore le kxobakameng bana
 ba a tšwa, ke moka ba leboxa. Byale
 ka lona letšatši lewe ka moswana batlaxo
 tšoxa ba e tšwa, bosexo byowe a ba rō-
 bale ba lala ba kina, xo fihlela boesa, ke

787

K34/82

68

moka batla ba tšea letšatš'i kamoka ba bina
 ke moka yare xe letšatš'i le dimêla ke moka
 ba atšwa, byale xo fedile ba yola iwa me-
 laô ya banna. Byale ke moka bošoboro by-
 o fêla, ke moka byale xe ba luxile e khibo, ma-
 xaola moloko wa xabo banna. Byale ka lona
 lebaka lewe ele maxada, banna ba thôma
 xo fêla ba balefeletš'a kowa ba ba roxa basadi
 ba dikwa. Ke moka le boma bôna banna
 ba huwetš'ana le xaola le dutš'i ke moka o mo-
 fimilêla dikhuba, are hang kwerekwere
re, ke xore ba ba šupa xore e so ebe be-
 nna le xôna bošoxaneng e se ba fihlê. Empa
 byale xe ba ka fere a mosadi a ka dumêla
 empa e seng xore a tšibiwe, xore mosadi
 yo o vôbala le lexada, a wa, fêla xe lexa-
 ola le ka imiš'a motho xôna, a wa a bamol-
 aye ka baka la xore le xaola ke moloko wa
 xabo banna. Byale xe batlilore ke banna
 bara xe ba bolotš'e le boxwêra byale mowe a
 wa ba feditš'e ke banna byale. Ke moka
 xo fedile ba kloxetš'e mediro ya bošemanyan-
 a. Xološa byale ke banna, ba ka
 loša basadi, fêla pele xa tošo, ba thôma
 ka xo khêthana. Xo khêthana ke xore ma-

soxana a kxêthana le methepa, kudu ba
 kxêthana xe kobolla kōma kōma e ngwê, byale
 mothepa yo we a kxêthaxo mosoxana a dirê
 la xore a morwalle mokopo wa xofa mondi.
 Byale mowe a xoile, xe ka lapeng la ^{bo} mun-
 di yo mongwê xona le ngwana wa ngwane-
 nyana byale ngwanenyana yo yaba ke le
thumasa, le yēna o nokxêtha lesoxana la
 kobolla xore a mošetšê mokopo wa xaxwe
 ka mphathong. Ba kxêthana ka mokwa
 o, ke xore ba peedi ba kōma, ba a pea tša
 xoja, ke moka ba rwala tša xoja, byale ba
 rwala, ba ya bare, mowe dijō diswanetšexo
 xo kxobakana nthse ke moka ba dikxobakanya
 byale felō mowe ba tla hwetsana baditi
 ba kōma ba eme ka maso, ba baleketšê.
 Byale xe dikxarebe ka moka dikxobakane, ke
 moka masoxana bare, xo methepa kxêtha-
 ng, ke moka kxarebe e ngwê e a tloxa
 yo kxêtha moditi yo mongwê, ke moka yola
 le yēna o dira byale, ke moka yo mongwê
 le yo mongwê o dira byale byale xo fi hlela
 ba fella. Byale ke moka baditi ba swa-
 la mokopo, yo mongwê le yo mongwê o wa-
 la mokopo wa yo a mokxêthilexo, ba isa

ka mphathong. Byale yamangwê le yamangwê
 wê wa baditi o tseba moko o we a a-
 alaxo, ke moka xe ba bundi bale' ba feditšê, yo-
 la o susala moko wa motho yala a mokičh-
 ilexo, ke moka a fihla o mofa moko wa-
 xwe. Byale mothepa yowe o susanetsê xo-
 fexa burišwa a faxêla moditi, le xo mo-
 mella mapoto. Byale xêthemô ena ke xo-
 re, wa bôna mothepa o xoxêtha wa xox-
 ka, le xe o ka bolêla le yêna mahapi le xom-
 tšea a ka seke a xana o susanetsê xo mo-
 ea. Ka lona le banna le we baditi ba etita
 le mothepa ya mokwasa a barataxo, motswa-
 ni wa letswêle ke motswani wa letswêle.
 Byale le baka la mo batho ba ea xoxbala
 ke moka baditi ba atloxa, ba yo rôbala ka
 mphathong. Byale ba ba šetšexo ba tseba
 tša banna le basadi ke moka ba šala le ditx-
 arebe, byala ba šala ba dira ôna moditš
 o we. Masoxana a mohuta o we le ditxare-
 be tša xodira ôna moditš o we, ke bôna ba-
 tho ba xo fenya ke lekxêswa fêla ditaba
 tša bôna dika seke tša fêla. Byale ba-
 diti ba bare, xokwa ba bundi ba fetola mo-
 lalattadi, ke moka ba tsoxa ba hšaba baya

71

mphetshong ke moka ba rōbala. Ka kowa ka e
 medinō e la ba e diraxo ba di butsuwa, ka xoba
 ne le bakka la xorōbala kxōsi a e sanyaka xore
 e kwe moditi a raloka, xoba a bolēla motšeng
 molaō wa bōna ke xore ba ē ba rōbala le kōma
 ka mphetshong. Xona le motšepa e mengwē
 e ka norexo le xe e xokxēthile, wa re obolēla
 ditaba di sele a xobotōa xore ke a xokwa fēla
 nka seke ka kxōna selō, e tla re mohlomong monna
 waka a mpeka ka kxōna ke kwena naka ka
 ditaba tšewe tšaxo. Byale motšepa
 wa mokuta o se o ka leka byang le bya-
 ng a ka seke a xokwa, fēla xoxokwatēla
 xōna a ka seke a xokwatēla. E mpa
 moditi yo mongwē yo we a sekaxo a mok-
 xētha, xe a ka matšā taba ya mokuta o we
 a tla matšā xa batse xore a ke xonyake wa
 xaxo o xōna, le nna waka o xōna, byale
 xe a ka tšwela pele le xobolēla, motšepa
 o tla matšā xore ntloxēle, byale moxama
 a a notšwēla pele le xobolēla naē, ke moka
 motšepa o tla kwata, a mofetola xampe,
 mowe lesaxama letla tloxang le swabile,
 mohlomong a moxanyetsā, byale a ka seke
 a dira selō, a ka seke a motia, o swa-

natšê xo motloxiêla. Xe a ka motšê ke molata
 le xônda a tla tšemišwa ka mokxwa a šoro.
 Ka xobane taba e kxôšê a e nyake, o babu-
 tšitšê xore ba swemetšê xaxwe ba rôbala
 ka mphathong, byale yêna a tabuxile molaš
 wa morena. Byale papaxô le saxama a tlatla
 a tšémolla nguwana ya xaxwe ka pudi; byale
 kxôšê yate, xo mong ya xaxwe a botšê nguwan
 a wa xaxo, xa ke yate mokxwa a a e diraxo.
 A ka dira šiši, ke tšêle kôma fêla, bawê
 banyakaxo xo dira meditšê a, ba swemetšê xo
 tloxa ba yo dira malapeng a bammabô.
 O motšê a seke a tšoxa a boeletšê ke tla
 molaya. Ke moka mosaxama a tšémoloxa
 yaba ditaba difedile. Tšêba ya mohletšê
 ô, e keile ya dira ke mosaxama yo mong
 wê wa xa Mahlakwana bare, ke Mothak-
haki ere xe baditšê ba e ya mphathong
 ke moka a šale ka xae, le banenyana, by-
 ale yaba o kwana le monyama yo a mok-
 xêthilexo, fêla a fêla a dira naê mo-
 dirô o ko wa kxole nyana le xae, byale ka
 tšatšê le lengwê, a tšwa a nwele byala
 xe a fihla a tšwala moxopo wa xaxwe a
 ušia, ka mphathong, ba eja, ke moka bar

ruwala mexopa ya bona kakae. A wa ba e-
 tšā le banyana, byale lebaka la xore ba rō-
 belle la fihla, yaba mosoxana e se a bōna
 sebaka sa xo bōnana le mošetšana, byale
 basetšana ba rōbala ka ntlong ka e tē,
 a leka xore o bitšā mošetšana, yaba ka le-
 tšātsi lewe, o be a sa dimyake, byale mo-
 soxana a tšena ka ntlong byale ka ntlong
 xona le lesufi, le xōna mowe xonaxale mo-
 ššana yowe wa xaxwe a xatšehē. Byale
 oile xe a tšene ka ntlong ka bakka la les-
 ufi a thōma xo kwatama fase, a bula
 ka dikhuru, byale a fihla a namēla yo
 mongwē ke moka a hleba mokhōsi, monna
 aleka xore homola a ke xobone. Xe a sa
 dira byale yaba ba tšeta ba khōsi ba fih-
 lile ba hwetšana mosoxana ka ntlong, by-
 ale ba moswera, ba motlēma, a rōbala
 tuding. Byale xosasa ke xe khōsi e-vo-
 ma motho a yo bitšā batšwadi ba xaxwe
 ba khalo motlēmolla ka pudi. Mosoxana
 yo mongwē ke Nkhōlo Mašumu, byale qe-
 na o be a nofēla a utšwa kowa lefokeng,
 xe ba rōbala a mošetšā ke moka mon-
 yana a boēla ka xae, a no fēla a dira

byale byala. Bōna beng ba xopola xore mohl-
 amang ba valoka, balebetšè, seema se seve-
 papedi ya nguana e tla lexolla. Ke xore m-
 o tshalokenge ya bōna ka moswama xotla
 nyariêla se sengwiê, ke moka papadi ya
 fetoxa dituba. Byale kama eile xaloxa
 ka morexôxa Hxwedi e lengwiê, monyana ya
 ba o e kratšè mpa, byale o šetšè ana le
 dikxwedi tšè pedi; byale ka Hxwedi ya
 batara ba mmōna xore monyana a fêla.
 Byale monyana o be a šetšè a lošitšwe, by-
 ale batšwadi ba xarwe, ba mutšiša xore
 a o eme byang wena, byale monyana a
 seke a tsušenya batšwadi a phakiša a
 be batšè, xore lenna ke a makala, ke fi-
 tile ke Hxwedi tšè pedi ke sa bōne Hxwedi.
 Byale bare, xo fêna o imile ka xotale ma-
 we. Byale o swanetšè xo re botšà motho
 yo a xaimišitšexo, ke moka a napa a babo-
 tšà, xore ke Nzhôlo Mašumu, byale batš-
 wadi ba nguana bare, a wa re xokwi-
 le xo lukile. Byale ba rômêla maditš-
 ele xa masete xo ba tsibiša xore mosadi
 wa bōna o imile. A wa maditšele a
 kōpa sekhêrô sa xarwe a sebea xō-

dimu xa hlōkō ya xause, a tsuara tsela
 ya kaya xa Masete. Byale xe a fihla ke
 moka yaba basadi ba amoxela setxêre sa
 maditsele, ba se tshintsha kantlong, a wa
 ba moalla maxōkō, ke moka ba motša xore
 motšo e ka noba a dutš; ntše, e ê kantl
 ng xodula xōna, e wa a thakxōka a tr
 ena ka ntlong e dula xōdimu xa lexōkō.
 Ke xore ke yōna hlompheho ya baxōxadi
 le bakxonyana. Byale xe a leka mowe nt
 long a bitša maditsele wa mowe matseng,
 yowe ba fêla ba roma yēna xotliša di
 lô tša mosadi wa bōna. A wa maditš
 lê yowe a fihla ke moka yola a motša
 se wa ba monumileke ka sōna, are ke
 rumile ke baxa Mohōfē ba itše ke tle
 ke tšibiše ba xa Masete xore mosadi wa
 bōna o lebile, lebakeng la moxobolla kōma.
 Ke moka maditsele yowe a tšibiša baxa
 Masete tabare, byale baxa Masete ba
 re, o lebile le mang, ke moka a bolēla xore
 le lesorane la xa Mašumu, bare a wa
 re xokwile. Byale maditsele a bula di
 fate, byale bare, xo yēna xolutile, fêla
 emēla tša xoja, are a wa keleboxile.

Bare, xo yêna sepela e babotšhe ke rena
 bawe re atla, re hwetšane le lukile le mo-
 kxonyana yo we wa lena moswa yo we, ka
 tšatši la xore. A wa ke moka maditšele a
 kōpa sekxêrō sa xaxwe a tloxa, a fihla
 xa Mohôfê, a re, xobōna ke buile, byale ba
 xa Masete buitšhe re hwetšane le lukile
 le mokxonyana yo we moswa yo we, ka tšatši
 la xore ke re na bawe. Byale batswad
 ba mosetšema ke moka ba ramêla maditšele
 la wa xoya xa Masumu, ka metšibisa ta-
 ba e, byale baxa masumu ba wa fase
 ka dithapêlê, fêla ba etla beng ba mo-
 sadi ka tšatši la xore, le dule le tšeba ta-
 ba e. Ke tšatši le we le fihlile, ke moka
 baxa Masete ba tloxa esale xosasa baya
 xa Mohofê, ke ba fihlile ba dumedišane
 ba bile ba ba beile ka ntlong. Byale ba
 xa Masete bare xo maditšele botšha baxa
 Mohôfê bare botšhe, ke moka baxa Mohôfê
 banthšha kxomo ya kaalola maxôxô, ka y-
 ôna ba supa baxa Masete, tšela ya
 monna yo a tšintšexo mosadi wa bōna.
 Byale baxa masete bare a wa relekwise
 byale le na baxa makxolo botšang moimyi

a lefe. Byale ke moka ba roma motho aya
 xa Masumu xore beng ba mosadi ba tlile
 byale bare, lefang, ke moka baxa Masumu ba
 nthša kxomo le pudi ba rapêla, ke moka ba
 xa Masete bare, e so rababôna, baxoma
 banthša kxomolepudi. A wa baxa Masete
 bare, batho ba we a bana manganga, xe
 e rena re kare molato o fedile ja xa Matxo-
 lo, byale baxa matxolo wa xaxwe bare a
 wa rena a rena molomo ka xobane ngwana
 wa rena o tsinyane, xelena le re molato
 o fedile xolukile. Ke moka molato wa
 fêla o etla mause. Byale ke lonca le
 baka le we papadi ya bana e naxoboh-
 loko. Kolôša mothepe o loša ke batswadi
 ba mosoxana, ke moka ba bôna ngwana wa
 motho a ba kxahlisä kxahlisä, ke moka bana-
 pa ba moxeta. A ba moxetele bobotse byaxa-
 xwe a wa, ba monyehêla meding yaxaxwe
 lexokwa batswadi se ba matsêxo, le xobô-
 na mexwa ya batswadi e le mexwa e
 motse. Byale mmaxô le soxana, ke moka o
 dira boxwêra le mmaxo mothepe. Ele
 xore pele mmaxô le soxana o boletšê le
 papaxo le soxana xore ngwana wa moxête

wa nkhahla, byale ke moka bathōme xobe
 lēla ka batwadi ba monyana, le leloka la
 xabō mosadi xone a mosetsana ke motloxo
 wana wa le fe leloka. Byale ke moka ba
 nyakisišē metxwa ya bamakhole wa kxare
 be, byale xe batibile xa batse, monna le
 wadi ba dumelame ke moka ba kxōna ba
 tsena mona molelang ana wa xolōa mos-
 adi. Byale mmaxōle xana ke moka a dira
 bonkasa le mmaxō mosetsana, ke moka tsatši
 le lengwē a naya a tswa a duta; naē, ba t-
 šere maxane ke moka xe letšatši le dikēla
 ke moka wa molaōa wa tloxa. Byale yola
 o šala a makišē, ke moka xe monna a
 e tšwea moa tšaxū mohlomong ke moka
 o ba kwetsana ba e babedi, a wa molato
 wa sebe xōna ke moka ba tswa ba duti
 xe le dikēla ke moka wa batloxa. Ke m-
 oka mosadi o tla dira byale byale xofihlōla
 ba tswaelana, empa a nqōla a tloxa
 a sa matšē selō, byale yola mosadi le
 yēna o tla ba a xopola xone mosadi yo ana
 ona letaba o di tšweba xo mpotša. By-
 ale ka tsatši le lengwē mmaxō le xana
 o dira mapoto, ke moka xe a tšwea

Xone ka moswana a nweuwa ke moka, a ya
 tloxa o hlwa le makhwêra wa xaxwe, byale
 xe atloxa ke moka ore, a wa leka nokuwa
 bare, e be ba enwa byala ka ma lapeng
 laka, nna ke nala mapoto ka moswana ke
 exofênwa ba duti, ke moka yola are a
 diakwala re tlatla re xopêla. Ke moka
 atloxa, ka moswana xe baesa, yola o
 fana bušwa ke moka waja, ke moka o
 re xo monna ke ya ka mo xa mmaxô moka
 te ke kwile are xona ke mapoto, byale ba
 tloxa ka babedi le mosadi baya. Xe ba
 fihla ke moka ba dumedišana, ka moxaxo
 mosadi o bêtša mosadi yola o mosenk
 ša ka ntlong, o makhêla byala, ke moka
 mosadi yola o xopola xone ke tšwa le monna
 waka, ke moka ore a wa mitšê, ke moka
 wa mitšê, o mošêla xoxô sela saxaxwe
 byale mong wa byala ore a wa nwa
 ke ka makhêla bya xaxwe. A wa ke moka
 mosadi o wanwa, o wa xoma wa mo-
 khêla wa nwa, o no dia byale xo fihlêla
 are o hošê, byale ke moka ka moxaxô a
 khêle monna le yêna xoba xoxô ke xo-
 re are ke hošê. Byale ke moka batla

Ka kolêla mahala baenwa le batha ba
 sena kaba, ka moraxô mong wa byala ore
 xo monna byala re saemetsa xadisa byang
 kamokêke, e be xona le pitšana byala ebe
 ke re mohlomong reka ba fa yona, byala mon-
 na otlare xolukile morutšeka, pepela a ba-
 re, ke moka mosadi o tla di nyowanowa
 a fihle a bitše mosadi yola, are a bitše
 monna wa xaxo, o tle nae, a wa mosadi o
 tla bitša monna wa xaxo, ba ya ba ke-
 na ka ngwatlang, ke moka a bafanwana
 Byala le bōna batla le bora kudu, ke moka
 ba anwa, a wa, le sexō e le sexō molato
 o sexōna, xo fihlêla bare re hoše byala ba-
 tlora. Byala ke moka bana le sethwaêla-
 no le batswadi ba mosetsana, byala ka tša-
 tši le lengwê otlare a e nabo, ke moka ke
 a bōna mothepe o xaxora ka lapeng, ke
 moka a diê senkexo wa ralutša, are
 mosadi yo ke tlo motšela xgwamaka. Xe
 a rialo o nyaka xo tlakwa mmaxwe xore
 ore keng. Xe mmaxō mothepe a dima ot-
 lakwa bare, a wa motho a ka nokla a tš-
 ea, e su a beeletše ke motho, ke moka m-
 maxo lesokana, o thōma xo ralutša ny-

wana, ore ke tlata ke xatšēla ngwana wa-
ka, byale mothepa o tla nōšikinye maxēta
ke xore wa xana, ke moka bathōma xonoba
ba seka, byale ke moka ba homola. Byale mo-
sadi o kušile nnete, byale o botšā monna
wa xaxwe, xore e wa xo bōnaxala xore dita
ba dikaloka. Byale ba botšā lesoxama xore
o sušamotšē xo tšea ngwana wa mokēte,
byale ka xobane bana ba boxoxolo e be ba etwa
sewe batšwadi ba ba botšā ke moka wa
dumēla. Byale ke moka mosoxama o roma
kxaitšēdi ya xaxwe, xore sepela o mpherēla
mokēte, ke moka kxaitšēdi ya xaxwe e a
ya, ya fiha, ke moka e noba a raloka le
monyama, byale mowe batšwadi ka mahlo
ba bōna xore mokxekolo yola se a xoba a set-
lēla setla kwala. Ke moka ka moxaxō
o tla bitšā ngwamenyema xore koriē moxo-
xong, byale ke moka yola le yēna o tšea
saxaxwe se tšwana, byale batšoxa.
E tlare xe ba letšeleny, ke moka a tšōm-
a mošetšana xore ke tšile xo wena, kxaitšē-
di yaka o re wa xonyaka. Ke moka yola
o tlare xo yēna, sepela o motšā nna e
ke monyake. Byale o tla mohwa a bo-

lēla naē moxare ka mokala yēna a xana,
 xo fihlēla ba boēla xae. Byale ka moswana
 xape, a bōna a beya, e mitšā baeya ditš
 oneng le morōxong, byale a kua a motšā ka
 ba e, xape, ke moka manyema a motšā xore
 a a kere mabana ke xobutšitšē xore a ke
 morate, le le hono kere a ke morate. ke yēna
 a motšā xore mosadi a ba mofere tšatšī ka
 le tee ke molaō wa xore ke boē xobolēla le
 wena, ke tla nobōna xore dintšitile ka kx
 ōna ke fetela pele. Byale ke moka a kua
 a bolēla naē ka taba e we, le yēna a
 noxana, xo fihlēla ba papana xape ba e a
 maxae. Byale ka mabanyema a we, mon-
 yana o swemetšē xobotšā mmaxwe xore ke
 le bōna yola mokēte a dula a etla mo
 ore wa nyaka, byale wena oneng, nna
 kere a ke monyake, ke moka mmaxwe ke
 adinyaka ore dumēla ng wa nyaka. Bya-
 le ka moswana ke kxaitšedi ya ^{lesoxana} manyema
 etla xobolēla naē, ke moka wa dumēla,
 byale ke moka o nthšā leseta wa mofa
 byale yēna o nthšā pheta wa mofa, ke
 manyemesanō a bōna a xosupa xore di-
 taba dilutšile. Byale kxaitšedi ya lesoxa-

na, e tšea pheta êla êla o fa Kxaitšedi
 ya xaxwe, ke moka ore o dumetše. Byale
 ke moka le soxama le tšibisa batswadi xore m-
 onyama o dumetše, ke moka ba leboxa. By-
 ale bōna ke moka bantšha pudi ba rama
 motšo ya mongwê xore sepela o batšha ba
 xaxwe, ngwana wa rama o ratane
 le ngwana wa bōna, ke moka le bōna ba
 bitšha ngwana xo butšha tšerešo, ke moka
 monyama a dumêla xo fedile ka xobane pele
 ka xore monyama a dumêla le soxama xoswa-
 netšhe xore mmaxwe a dumêlo pele xa m-
 nyama. Byale xore batswadi ba monyama
 ba dumelana le tšaba e, baswanetshe xo
 tšea pudi, ke moka bare xosebaka sepela
 o ba batšha xolukile, fêla ba hlōmêle mo-
 adi, xabō kxarebe tšela e a butšwa, xore
 a bōniwe. Byale ba bangwê xo nokwa-
 na batswadi ba bōna ke moka ke mosox-
 ana a xudile ke moka badišmutšupa xore
 mosadi wa xaxo ke yola, ke moka mosoxana
 a dumêla le yêna monyama batswadi ba
 xaxwe ba no matšha xore monna wa xaxo
 ke yola, a ka seke a xana o swanetshe
 xo dumêla, ka baka la xohlompha le xokwa-

sewe batswadi ba motšaxo. Byale yo mo-
 ngwê o nopa mosaxana kxarebe ka baka
 la xohlōka mereba, xe a moroma kowa leko-
 wa a ea, byale a fêla are mohlantšhe ba
 le ngwana wa ngwanenyana o tla motšea.
 Byale mohlantšhe eba nae, ke moka o noxo-
 la a fêla are ke mosadi wa mokête. By-
 ale are xobatswadi ba lesoxana, keile ka
 kxahla ke ngwana wa lena ke moroma
 a saxane, byale ka xe xo yêna, mohlantšhe
 keba le ngwana wa ngwanenyana ke
 tla xopa yêna are ebe mosadi wa xa-
 xo. Byale ke na le ngwana wa ngwa-
 nenyana, ke se ke mosadi wa xaxwe, e n-
 o ba potelō, xe a monyaka a ka no motšea
 fêla xe a sa monyake xolutile. Byale
 batswadi ba mosoxana bakiane re lebuxile
 motho a baxane. Ke moka mosoxana o tš-
 ea mosadi. Daba e e kile ya dira ke Mo-
 khalabye Moše Masete, are xe a le ma-
 koweng byale ke moka yaba masoxana
 ke a mantši, byale xe a baroma ba fêla
 ba xana, xwaba le mohlantšhe yo mongwe
 wa xa Masete, ke ngwana wa leloko.
 Byale ngwana yona o be a romêxa ku

du, byale banna ka moka xe ba morama
 a kitima. Byale mokkalabye ya waxa
 Masete are xo mosoxana ke tla xabêlêxô
 la mosadi. Seema sa basotha sen,
 ngusama wa nangusane ntšee kxomedi
 boêle šatheng. Ke nyaka xore seema sa
 sephethaxale, leina la mosoxana e ba e
 tsela-ya-borwa Masete oile a bêtêxa
 xe ba tho ba thôma xoya borwa xo bêtêka.
 Byale mokkalabye yola a ba le ngwana wa
 ngusamenyana bare ke Moke ntô Mase-
 te ya use aile a bêtêxa xe matxawa
 ba thôma xotla xahlaba setokanyane mo-
 naxeng e. Byale mosadi ya enapile a
 nyakwa ke tsela-ya-borwa, ke ngwana
 wa xahlôka moreba. Byale mehlangana
 motho a rakiša motho ya a morataxo, bare
 ke ba le-ratš. Leyato monna yomongw-
 ê wa boxolokolo, o xile a fereêla ngwa-
 na waxaxwe wa lesoxana mosadi, byale
 mosadi a dumêla, byale ba šupa ngwa-
 na wa bôna xore o swanetše xo tšea mos-
 adi ke yola ke moredi wa mokête, byale ya-
 ba mosoxana o kkhahlile ke monyana yomong-
 wê ka baka la bo botse byaxaxwe, are xo

787 K34/82 86

yêna a. Ke morate, o ra ngwa a xatara
ke batswadi, ke moka batswadi bare xa yêna
sepela o nyaka yo o moratara. Mosoxana
a napa e thaba Kudis, e ya xa mothepa yo
la a xokxêthana nae, a fihla a bolêla nae
a wa ditaba tša loka. Byala a fihla a re
xa batswadi ke xatara le ngwana wa xa
Raxanya, batswadi bare a wa xa lutile
fêla a ke o re batše xone batswadi bare xone
ke bomang, a bolêla a re ke bara lekorwa
ne, ke moka ba fomata. Byala ka moraxo
ba nthā pudis ba amêla motho xa tšibi-
sa batswadi, batswadi ba mothepa le
bāna banya ba dimêla, a wa ditaba tša lo-
ka. Byala banyala mosadi ke moka baba ba
mmeka. Batswadi ba mosoxana ke bara
Mongala, leina la le xoxana e be bare ke
Phirima motho wa xaxwe mangana. Mo-
sadi ke a le bokadi ke moka oile a kôtha
matsšati a se makae, ka moraxo nyana ka
matsšati a we, ke moka a thōma xo xoxa
matswatê wa xaxwe. Byala matswatê wa
xaxwe, a re nna a ke nyake xohlwa ke to-
ka ke yo monyana ke melexe, xe a tšalo
o botša monna le morwa wa xaxwe.

87

Byala a ne, ke nala ka xore o susunetse ka-
 tšwa dipitšeng tšaka a pee tša xaxwe, e
 fêla xe elebusuwana ke byaka, ke beka
 la ngwana xa re re motša, a xana a re o
 nyaka mosadi wa lerato, ditšamo tšaka
 ke lobile, ke madimabe aka, madimabe aka
 ke anyo e notšwaxo madi e sahlaba ke
 elō. Batho ba bangwê ba xodisa ke dibeti
 tša bōna, fêla nna ngwanana a ke na
 taba ke dutšê ka lapeng laka, moxalabye
 yo waka ke kla noba ke dia ditšila tšaka
 re ija, xe elewena ke xokwêla bohloka a
 wa tšea mosadi o tšea morwalo. Mosadi
 mo ba tšea ba lebella batšwadi baxana
 e, le xōna wa bōna xa botse xore leloko le
 le lukile. Byale moxekolo a hlalêla ngwe
 tšê dipitša tša xaxwe. Byale mosadi tša
 tšê le lengwê le le lengwê ke moka a tš-
 oxa, o nophôphôn tšêxa lapeng, xo thakxo
 xaxaxwe, ke xo tšea le tšêpe o ya mšemo-
 ng, xo faka bušwa o faka ka xoxa.
 Byale ba nodula ba elwa, byale xe a elwa
 le monna wa xaxwe, ba keng sa xore a toxê
 monna wa xaxwe, ke moka o êma kxole le
 matse a thōma xo toxa mma xō lesoxana

Ka mokwana o a rata. Byale ba tšea mo-
 sadi ba moisa xa xabō xolaiwa, ba moisa
 ka pudi, ba morometšhe le motho. Byale xe
 motho ya we a fihlile a fihla are ke r-
 umile ke baxa Mangale bare letle letle ngu-
 ena ualena. Byale mokhalabye are ke
 le buxile pudi e ba khonyana baka ba mpile-
 xo, ke ha bolaya ka tšōa dihlāa tšōa ma-
 byala, xobolēla ke xodišuxa a tšea malama
 a bolaya pudi ka ōya, ke moka barwa
 baxaxwe ba motšea ešwisa. Byale sebaka
 sela yaba a nodula ešwisa tšea tšea, ebi-
 le a maketšhe. Byale mokhalabye a dula fa-
 se, a tšea moruxwa maxane, xo fihlile
 ba a pea dijō ba ya, a sene kaba le xob-
 lēla ka ditaba tšea a rumilwexo ka tšōa.
 Byale sebaka salaēla, ke moka mokhal-
 abyē are xolukile, fēla a teboxēle xa bana ba
 we baka, ka maōxō o ba mpilexo, ke epo-
 lēlō e we ba xorumileyo ka yōna, ba xots-
 wenyā, xa xona selō le wena ke wena
 monna xa olebyale, byale motho a ka sepe
 a xolaya wa dikwa, motho o tšwa a lai-
 lwe pōpēlong ya mmaxwe. A o bōne ka
 mokwana o ke bolukile pudi ka yōna, ke

e bolaila ka matamo, batheng sa xore ke ehl
 ebe ka mphaka. Byala ke khale ke kwa bat
 ho bare ngwana ya waka a phidisa me le
 baxa Mongale, le yena ngwana ya we
 wa bona a loka a byala ka yena ngwana
 ya waka. Melaô ya bathwadi a baetwe
 byala bona a baê ba be ba dira tša na tše
 we tša thubyaneng, mafela yo mangwê
 wa bona o tla hua byala ka pudi e la
 ke bolailo. A le dumi le tšwa ntiung, le
 bella ka monthaxô kaka, ke arialo o a m
 osadi wa xaxwe, ke le ka foja ke bathwa
 di baka bare, mosadi šo, byala ka motšea,
 mmalo ke owa ke eme ka mako, ke na
 ntho mahlô ke molebeletšê, o dišbêlêxa
 bana ba ba botse, enpa bana baxaxwe ke
 mahlama byala ka yena mma bona, byala
 ke kobô ya ka ke beke mohlomang, ena le
 manutho, byala e a tšuya byala ka pheja
 ya kapoko, moyekisi, ana molato, o ekile
 o e bona. Sepelang ka botse, o b d du
 medise ngwanaka, ke moka mokhalabye
 o feditšê potšê. Byala sebaka le mosadi
 batloxa, byala ke ba fihlile, are xobaxa
 mongale ke buile, a thôma a laudiša ka

ô na mokxwa o la mokxalabye, a boletšexo ka
 ô na, ke moka a fetša, byale baxa Mongale
 bare, mokxalabye yo we wa kwala, fêla o we
 ke mosalô wa lesoxana, e be rexana moka
 xore mosadi xe aelwa le monna wa xaxwe, a
 a fêla a roxa matwala wa xaxwe. Madi-
 tsela are, dula fase le khutšê, ditayô tša
 mokxalabye yola, diakaretšitšê tša tšewe le
 dibolêlaxo, le xona a lae nguwana wa xaxwe
 o la ya lena baxa Mongale, a a la kwala ka
 mokxwa o ke laudišitšing dipolêlô tša xaxwe
 A wa baxa mongale bare rekwiše, byale
 areše, mokho yêna are ke bêtêxa nguwana
 a nthe o bêtêxa le yumu la xaxwe, mokxetolo o
 bolaiše ke nguwana wa xaxo, kabaka la xore-
 kwe melatšô ya lena. Ke moka ditaba
 tšê fêla dietla mowe, Mosoxana a kh-
 akana hlôxô, a se sateba le xore a ka
 seng ka mokxwa o mosadi wa xaxwe, a
 diraxo ka ô na, byale xaxona le mokho yo a
 ka bolêlaxo naê a mokwa mabapi le me-
 dirô ya mosadi wa xaxwe. Byale tsütšê le
 lengwê yare basaiše mašemong, ke mok-
 a a šala, a tšêa lenti a tšêna han-
 tlong a setlema, a e tekeletšâ ke moka

a hwa. Ke ba bona mašemong, mosadi o ile ke
 bula ntlo a bona motho a lekeletšō ke moka
 a khōma xotšwa ka ntlong, ba a botša m-
 atswale wa xaxwe, are xobōna tsenang ka
 ntlong, ke mokxetolo are ke wa ukamēla a
 hwetšama xore morwa wa xaxwe a etlemla
 ke moka ba khōma xolla sellō sa xomaka-
 tšā. Maxabea a šumisa ke bahla-
 nka ba barexō ke ba fesa ba setšana baxa-
 na, are ke a pitšapišā ya ke moka axana
 a fetšela qele, a piša baxana, byale byale
 Ana ke maina a morabea: Mantopane, šala
ntatele moratšōle lešwalo.

Mantopane ke sehla se sentšo, byale se-
 hla se na se tšwa le baxa Moraba. Ke m-
 oroxana axana ke basadi, ke moka a ya xa
 Moraba, a fihla a mohlolōšetšā ka mokxwa
 o a xaniwaxo ka tšā, ke moka matxalabye
 yowe o swanetšō xore xo wena, nthšā n-
 ku, ke moka o nthšē, byale ke moka o xofa se-
 hla se we. Byale ke a xofile byale o
 xolaya, ka mokxwa o o swanetšexo xo
 sešumisa, are o swanetšō xore ke o fe ya
 xa kxarebe, ke moka o tšilē mahlong ke di-
 atla, byale are xo fihla xaxaxwe o mo-

787

K31/82

92

dimediā ha seeta, ke moka ka mōa o
 maphaphatha maeitia, o ditē o balēla rō
 ngeneniyama yo o nenkrana, byala ke moka
 o motōle, o fetōe makātēnyama o a mōne
 ōatēle o xahlama naō ke moka o moledia, o
 xo yēna ke nna ke moka ditaba thōla thōla
 o rama, o fla bōna a cere, ke moka o m
 o tōer. Byala xo Yalataāla Dalame, o bo
 a xaniisa ke methya, byala ke moka a ya
 xa mōala ba mof N gōpome, a uae aie
 xe a dilele ke mokusa o uae a ila o lale
 kōsa ka ōna, mnyama a madumēla, ke
 ngeneniyama uae ka Rebaē mōadi yo m
 tōe. Meratid ke sehlam se seumiyama
 xo ke baadi huda monna uae xo tōe baadi ba
 babedi, xone eponna a naka nna. Ba kōpō
 la dilham tōe jōa meratid mo dingeteng tōe
 baadi, byala thōna dingetka dibakalōōtōa
 kon e hūmijōa byang. Byala ba reu
 miā xa mokosa, mōadi o seēpela moru-
 tuting, mabele le malōng a monna, byala
 a huda uae mōpō, hemoka a bea xōdironu
 xa ōna, byala ke moka monna a nua a le
 ka na mōue, e Hare ko uae mōpō a tōe
 tōe a e makaa, ke moka mōadi a tōe

la moratišō, ka xobane ke mapotamana a manya
 na a ka sefe mothe ke mothe a tla fihla a
 Kxōrutla a nusa a fetsa. Xe monna a ka
 leka xone ke fangwana a tla nusa mosadi
 a seke wa sima mapot, a we e ka nna
 mong ke tlanwa, a diela xone xe monna a
 tloxe ke mothe a tōe a ē a falatō. Monna
 wa xa Lokuseng, bare ke M. puma obik
 ile mosadi, byale a re xe a duti ke mosadi
 yo wa xaxwe, a kxōkha matlabe, byale mot-
 labe yo wa xaxwe a mofile moratišō, o tle
 xetōe mosadi wa xaxwe, a duti ke mohlōxadi
 wa xa M. Ahlabi. Salamantatele ke sehla-
 sa mapolantane se se bare xofa mosadi
 wa mothe ke mothe a napa a tloxa naba.
 Byale e naba polētō le xone se xana a ba se-
 tseba, ba nobōna fēla xe basadi ba bōna ba
 šala M. apolantane ka moraxō, byale bare
 banna ba bana lešala ntatele. Lešwalō
 ke sehla sa dingaka le ditxōi, byale
 ngaka e ngwē le e ngwē o thšuba se-
 hla se, xone batho batle xo yēna. Kxōi
 e sešumiša mohlany a tla kōma, wa tšim
 thšuba a diela xone bana batle xo yēna. Leine
 la xo a xaretōa dihla tōe ke Mašwalō (maxabe)